

LJUBLJANSKI ZVON

1929
LETNIK · XLIX
7

Vsebina zvezka za mesec julij:

1. B. Borko, Nekrolog dr. Gregorju Žerjavu	385
2. Anton Melik, Ob desetletnici univerze v Ljubljani	386
3. Alojz Gradnik, Iz sodobne španske lirike	391
Juan Ramón Jiménez (Oberon. — Bežni povratek. — Ljubezen. — Elegija. — Upepeljene rože. — Ljudstvo. — Poslednja luč.)	391
Antonio Machado (I.—VI. — Prerojenje.)	394
4. Janko Lavrin, Balzac	396
5. Anton Ocvirk, Pogovori s samim seboj, II.	403
6. † Srečko Kosovel, Richepinov motiv	406
7. M. Robič, Motiv prevzetne deklice v Prešernovih poezijah	406
8. Fr. Lipah, Gospod poročnik	413
9. Jože Pahor, Serenissima. (Dalje prih.)	419
10. Književna poročila	433
France Kidrič, Zgodovina slovenskega slovstva od začetkov do marčne revolucije, 1. snopič (dr. Rupel). — A. Pirjevec in Jože Glonar, Dóktorja Francéta Prešérna Zbrano delo (Peter Pajk). — Bogumil Vošnják, U borbi za ujedinjeno narodno državo (Vladi- slav Fabjančič). — Miha Maleš, Rdeče lučke ali risbe o ljubezni (Anton Ocvirk). — Alojzij Peterlin-Bátog, Pot za goro (Anton Ocvirk). — Borisav Stanković, Delo (B. Borko).	447
11. Kronika	447
Dve zanimivi kolaboraciji (Pavel Karlin).	
12. Priloga: France Kralj, Vaška slika.	

LJUBLJANSKI ZVON

izhaja v posameznih zvezkih ter stane na leto 120 Din, za pol
leta 60 Din, za četrto leta 30 Din, za inozemstvo 150 Din.

Posamezni zvezki se dobivajo po 15 Din.

Reklamirani zvezek se pošlje brezplačno samo, če se je reklamiral najk-
neje v enem mesecu, ko je izšel. Pozneje reklamirani zvezek se mora plačati.

Urejuje FRAN ALBRECHT.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo.

Upravništvo: Prešernova ulica št. 54.

Izdaja «Tiskovna zadruga», r. z. z o. z. v Ljubljani.

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani (predstavnik Miroslav Ambrožič).

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

DR. GREGORJA ŽERJAVA

vélikega bojavnika za politično in kulturno svobodo Slovencev je dne 27. junija t. l. odpoklicala smrt s torišča njegovega dela in boja v zgodovino vsega naroda.

Poleg Janeza Evangelista Kreka je bil Gregor Žerjav drugo oko našega naroda, ki je skozi krvavo noč evropske kulture in človeškega dostojanstva, preko daljnih razbojišč, skozi rešetke avstrijskih ječ ugledalo zarjo narodne svobode, svitanje največjega dne v naši tisočletni zgodovini, ko naj trije slovanski bratje ustanove svojo državo, svobodno in močno, barijero tujim osvajačem.

In bil je Gregor Žerjav v predsmrtnem somraku Avstrije miner, — zvit, neizprosni rušitelj naše Bastille. Bil je v zgodnjem solnceu Jugoslavije graditelj, — silen, poln ognja, poln vere in očetovske ljubezni do države, ki je bila njegov najslajši sen in njegovo največje doživetje.

Politik tistega kova, ki je dosegel v demokraciji tretje francoske republike tipično dovršenost: radikalen, premočrten, vztrajen leader, ki z najglobljim prepričanjem varuje svojo linijo in čistost svoje doktrine, je imel vsekdar veliko umevanja za kulturne potrebe svojega naroda. Bil je soustanovitelj «Tiskovne zadruga», ki je prevzela svetle tradicije «Ljubljanskega Zvona» in dala slovenskemu založništvu nov razmah; ustanovil je «Vodnikovo družbo», matico slovenske ljudske knjige, ki ji je bil eden najzvestejših čitateljev.

Ves prožet od opojnega sna o veliki jugoslovanski bodočnosti, o zgodovinskih nalogah naše rase v Evropi, je s svojim širokim duhom objemal tudi srbsko in hrvatsko kulturo in snoval načrte o jugoslovanski sintezi. Prvo desetletje naše države, polno težkih bojov in pretresljajev, in drama osebnega življenja, njegov dvajsetletni boj z boleznijo, ki ji je naposled podlegel, sta nujno vezala mnoge njegove pozitivne energije in osebne odlike. Njegova žilava delavnost in neomajna odločnost pa ostaneta v slovenski politični zgodovini tega desetletja osamljen primer in vzor.

Namenjeno mu je bilo, da zapusti življenje nekako s koncem desetletja, ki mu je dal toliko energije in ki bo nosilo tudi po njem obeležje. Pred aeropagom narodne zgodovine mu ne bo težko zagovarjati svoje vnete ljubezni do naroda, ki ga bo vedno štel med svoje reprezentante v Emersonovem smislu.

OB DESETLETNICI UNIVERZE V LJUBLJANI

ANTON MELIK

Univerza v Ljubljani praznuje letos svojo desetletnico. — Njen historijat nam pripoveduje, da segajo prvi početki zelo daleč nazaj. Toda iz globljih temeljev in organično se je razrastla zahteva po slovenski univerzi šele takrat, ko se je narodni preporod razmahnil na široko, ko je nehal biti samo ideja nekaj prosvetljenih, kulturnih osebnosti in se je začel oblikovati narod kot kulturna in politična enota. Takrat je nastala potreba po narodni univerzi in lastno vseučilišče je postala nacionalna zahteva. Saj pomeni v moderni uredbi kulturnih organizacij in načina kulturnega udejstvovanja ter funkcij civilizacijskega aparata ravno univerza vrh celotne zgradbe.

Habsburgovska Avstrija ni nikdar s simpatijami gledala na narodni preporod svojih ljudstev. Zato je povsem umljivo, da zahtevi po ustanovitvi slovenskega vseučilišča ni bila nikdar naklonjena in jo je trdovratno odklanjala. Slovensko univerzo je poklicalo v življenje šele narodno osvobodjenje in zedinjenje, ki je bilo hkrati zmaga slovenske nacionalne borbe.

Ob prvi desetletnici se je pokazal pregled dosedanjega dela univerze. Velik del truda je moral biti posvečen vnanjim stvarim, brigi za materialno osnovo itd. Vendar se je pričelo zgodaj že pravo delo. Univerza je mogla poklicati k sebi slovensko kulturno diasporo, raztreseno po tujini, zbrati tudi mnoge druge, ki poprej radi tehnične nemožnosti niso mogli razviti v pravi meri svojih zmožnosti, in se je pričela že izpopolnjevati s prvim pomladkom. Z ustanovitvijo akademije naj se njena celotna institucija opre in izpopolni.

Nemogoče si je dandanes misliti polnovredno narodno kulturo brez univerze. Tekom sedmih desetletij, odkar se je postavila med prve narodne zahteve, se je potreba po vseučilišču čutila in presojala predvsem s praktične strani. Pričakovali so od njega, da bo dajalo narodu pravnih uradnikov raznih panog in profesorjev, ljudi, ki bodo mogli najdosledneje realizirati načelo, da si mora narodni jezik priboriti vstop v šolo in urade. Univerza bi pomagala pri slovenizaciji uprave in šole, bi ustvarjala najzanesljivejše temelje, da se slovensko prebivalstvo osamosvoji, da se jeziku in narodnosti pridobi tudi na zunaj primerna veljava.

V oni dobi, ko velik del slovenskih intelektualcev še ni bil dovolj zmožen lastnega književnega jezika, ko še ni bilo najenostavnejše terminologije, bi imela univerza priliko in nalogo, izvršiti veliko delo ter zelo pospešiti narodno osamosvojitve. Ta naloga se je morala opraviti brez njè in pred njo.

Danes se tedaj ta, reklo bi se lahko: praktični smoter, drugače postavlja pred narodno univerzo. Toda pomen se mu s tem ni zmanjšal, nasprotno, — še razširil in povečal se je. V novo zgrajeni državi, ki se mora boriti s tolikimi početnimi težavami, je še bolj potreba dobrega uradništva, dobrih profesorjev, inženjerjev, zdravnikov, sodnikov itd. Bilo bi odveč podrobneje razpravljati o tem; naglasi naj se le, da se v moderni dobi ta strau univerzitetne funkcije v narodnem življenju nikakor ne sme podcenjevati. Saj najvišji kulturni zavod po tem potu najneposredneje služi narodu, mu opravlja ogromno delo ter ga neposredno usposablja za razvoj in napredek v civilizaciji, za izrabo materialnih možnosti domače zemlje, za veliko socialno pomoč in za vzgajanje novih generacij. Kakor je često videti mehanična in se zdi, da sliči sodobnemu načinu proizvodnje v množicah, vendar ima ta funkcija mnogo tehtnejšo vrednost, ako imamo pred očmi podroben notranji ustroj moderne družbe. Vsekakor pa je najširši in najvidnejši most, po katerem se veže univerza s celotnim narodovim organizmom, po katerem narod prejema v najbolj prijemljivih oblikah povračilo za ono, kar je dal in daje za celotno institucijo univerze.

Nadalje ima univerza visok smoter najvišjega študijskega zavoda. V več ko enem pogledu se more smatrati ta smoter za najvišjo funkcijo univerzitetne institucije. Sloves univerze se v veliki meri sodi po njej. Pri tem se morejo razlikovati panoge, ki so več ali manj nezavisne od kraja in ambijenta in kjer je znanstveno delo pretežno kabinetno, odnosno laboratorijsko, kjer pa je treba za to tem intenzivnejšega in točnega kontakta z ostalim znanstvenim svetom in se zato tudi uspehi aveljavljajo neposredno v produktivni duhovni tekmi narodov. Za tem so panoge, ki so brezpogojno vezane na kraj in prostor; raziskujejo zemljo določenega področja ter njene značilnosti, razmotrivajo prebivalstvo in njegovo zgodovino, umetnost, jezikovne, etnografske in sploh prirodne značilnosti. Vse to ne gre drugače, kakor z domače univerze, s pomočjo mož, ki imajo poleg usposobljenosti in tehnične možnosti tudi ono ljubezen do rodu in rodne zemlje, ki je delu poglobitni pogon. Ravno v tem pogledu se kaže posebno živo, kako potrebna nam je univerza v Ljubljani. Zakaj znanstveno delo izpred dobe, ko se je osnovala, nosi na sebi znake sporadič-

nosti, sestoji iz posameznosti, ki se ne morejo strniti v organično celoto; prav malo imamo iz starejše dobe del, ki veljajo kot zanesljiv fundament za organično grajeno stavbo lastne znanstvene kulture. Sistematičnega znanstvenega proučevanja Slovenije in Slovencev je še jako malo, osobito v nekaterih pogledih. Raziskovalno območje univerz, na katerè so poprej zahajali naši študentje, neha po veliki večini na mejah slovenskega ozemlja. Marsikatera naučna panoga se mora še vedno brigati za izboljšanje ali celo za ustvarjanje terminologije.

Za proučevanje v navednem smislu so prav gotovo mnogo prikladnejše univerze, ki imajo svoj sedež sredi v področju svojega studija. Spričo tega je povsem nesmiselno potrebo po univerzi računati na mehaničen način, po številu prebivalstva itd., zakaj kot študijski zavod je univerza vezana na ozemlje in prebivalstvo in more samo v tej obliki in postojanki vršiti svojo funkcijo.

Razen za nekatere panoge humanistične prirode se je študijsko delo pri nas komaj dobro pričelo in mlado univerzo čaka še obilo posla. Z ustanovitvijo akademije se bo moglo bistveno podpreti in objavljanje izvršenih proučevanj prav močno pospešiti. Pri tem se posebno čuti potreba po sodelovanju vsega naroda, osobito po materielni strani; volila, fondi itd. za proučevanje posameznih področij bi silno olajšali studij ter nudili možnost za vedno nove pobude.

Seveda se univerza ne bo mogla izogniti potrebi, da sistematično pripravlja ustanovitev in zasedbo vseh stolic, ki prihajajo prav za raziskavanje v navedenih področjih v poštev. Zakaj to je postulat njenega obstoja samega.

Ali še višje, še globlje sega vloga univerze v narodovem duhovnem življenju. Univerza v Ljubljani je dejansko, čeprav ne formalno, slovenska institucija. Nekaj drugega je univerza, ki je narodu ena izmed mnogih, nego univerza, ki mu je edina. Tako je pri nas Slovencih in s tem je našemu najvišjemu kulturnemu zavodu vzrasla tem večja, višja in odgovornejša naloga v nacionalnem življenju.

Slovenci smo izšli po veliki večini iz nemške kulturne sfere. Vsa naša nacionanla borba je stremela za ciljem, doseči politično osamosvojitve od nemške prevlade. Če odštejemo neosvobojeno ozemlje, se je ta smoter dosegel. Toda ostala je neizpolnjena še druga, nič manj važna, gotovo pa ne manj enostavna polovica naloge: duhovna osvoboditev. Gre še vedno za to, da se otresemo vsega onega, kar je ostalo v nas tujega od kulturne vzgoje, ki smo jo domala vsi dobivali v tujem ambijentu, po tujih metodah in od mož ter idejnih perspektiv nam tuje miselnosti. Saj je težko

označiti razliko ter mejo med našo samoniklostjo in tujimi primesmi, zakaj tako mladi smo še kot nacionalno kulturni organizem, da niti še ne moremo ujeti v točno opredeljeno podobo svojega lastnega duhovnega obraza. Dolžni smo sami sebi, poslušati vasé in iskati svoje poti, svoje podobe, da doženemo svoje duhovno bistvo.

Ravno univerza je ona institucija, ki je dolžna za narodno celoto opraviti velik, če ne poglavitni del notranje osamosvojitve. Tu se mora povzpeti miselnost najvišje, tu mora razglabljanje poseči najgloblje, razbrati v kaosu skritih in zamorjenih lastnih elementov ter tujih primesi prave vrednote, ki so zares odraz našega duha in srca. Iz tega se bo izoblikovala duhovna vsebina našega gledanja in mišljenja ter se usmerila, kakor ji bo velevala prava naša natura. Postulat je absolutno nujen; zahteva ga vsa naša preteklost, zahteva pa ga še bolj naša bodočnost.

Naša doba temelji še vsa na starem stanju. Včasih se je reklo, da se na mladih intelektualcih pozna, kje so preživeli svoja univerzitetna leta, ali na Dunaju, v Gradcu, v Pragi ali kje drugje. Slovenski intelektualci so se razlikovali po nenavadni medsebojni neenakosti, po velikih razlikah med mentaliteto posameznikov. Gotovo ni in ne more biti cilj, ustvarjati duhovno uniformiranost, ali zdi se vendarle, da gre tu za neko le preveč negativno svojstvo, za pomanjkanje nekih vsaj paralelnih življenskih idejnih smernic, ki jih more dati samo homogena, dovršena nacionalna osnova. Postaviti in uveljaviti naš slovenski aspekt na življenje, na neštete probleme, ki jih mora preboleti doba, tej nalogi se naše kulturno udejstvovanje ne bo smelo in ne bo moglo izogniti, ako naj je res naše. Univerza kot najvišji organ duhovnega udejstvovanja je prevzela poglavitni del označene naloge.

Ne gre tedaj samo za to, da univerza opremi mlade ljudi s primernim znanjem ter jih usposobi za službo in za znanstveno delo, marveč gre še za to, da jih prekvasi s svojo miselnostjo, da emanira po njih svojega duha širom rodne zemlje ter formira na ta način nove generacije, ki bodo šele dopolnile notranjo zgradbo narodne kulturne enote.

Precej isto, kakor o slovenski univerzi in njenih nalogah, velja tudi za univerzi v Beogradu in Zagrebu. Starejši sta sicer, ali z vidika velike nacionalne misije par decenijev ne pomeni mnogo. Mi vsi se še iščemo izpod tuje navlake; povsod, tudi pri Srbih in Hrvatih, je še potrebna duševna osamosvojitve, ki mora iti vzporedno z našo. Kontinuiteta razvoja veleva, da opravljamo delo vsak v svojem področju, a skupno povsod tam, kjer se nudi

za to prilika. Univerza v Ljubljani ima tedaj svojo važno funkcijo tudi za jugoslovansko skupnost tako sedanjosti kot bodočnosti. Zato se ne more izogniti nalogam, ki se ji odpirajo tudi v tej smeri, prav tako kot ima celota, ki nam je mnogo več nego samo državna skupnost, svoje naloge in dolžnosti do nje.

Univerza v Ljubljani je dejansko slovenska. S tem je prevzela svojo veliko misijo tudi za one Slovence, ki jih je zla usoda ostavila izven naših državnih meja. To poslanstvo pa jo hkrati še močneje veže na jugoslovansko celoto.

Slovenska univerza v Ljubljani nikakor ni v nasprotju z jugoslovanstvom niti s konvergentno razvojno linijo. Razvoj slovenske narodnosti je dosegel toliko stopnjo, da o kakem nenadnem prekinjenju niti o možnosti tega ne more biti govora. Osnove današnjega razvoja so takšne, da bi opravljal brezplodno delo, kdor bi skušal ovirati napredek na kateremkoli področju slovenskega kulturnega udejstvovanja. Kdor bi hotel krniti ali celo odpravljati univerzo, bi s tem le še bolj ojačil in izpodbodel energije, delujoče za njeno izpopolnitev in obstoj. Slovenske kulturne institucije bi se pojmovale v antitezi z drugimi v državi; to bi bil učinek, ki bi se dosegel nehote, ničemur v korist, a mnogočemu v škodo. Razvojna stopnja nam veleva ravno obratno: saturirati slovenske kulturne razvojne težnje in možnosti in ustvarjati s tem duhovno vzporednost s Srbi in Hrvati. Posamezniki smo si lahko med seboj različni po celotni perspektivi, s katere gledamo na jugoslovanski kulturni razvoj v bodočnosti, ali pri delu samem se ta razlika v sedanji stopnji razvoja komaj pozna, zakaj vzrastli smo iz istega rodu, na katerega nas veže ista ljubezen in naše delo ni in ne more biti drugačno kot delo na slovenski bazi, v slovenskem duhu in v prospeh slovenske stvari. Učinek takega dela ne bo pozitiven samo za Slovence, marveč posredno tudi za Srbe in Hrvate, bo jugoslovanski.

Nemogoče je namreč, da bi se v skupni državi, kjer toliko različnih vezi spaja posamezne dele med seboj, ne pokazali sledovi skupnega življenja tako po materialni strani kot v kulturnem svetu. Z osvobojenjem in zedinjenjem smo izločili s koreninami faktorje, ki so nas ločili in razdruževali; namesto njih so pričeli dejstvovati činitelji, ki morajo že po svojem obstoju, po svojem učinkovanju samem naš materialni in duhovni razvoj poganjati v smeri zbliževanja. Ta učinek izvira že iz prirode in pogojev novega stanja samega in je socialno tako nujen, da niti ne zavisi več toliko od naše volje in ideologije kakor poprej. Moremo se tedaj zanesti na pogoje prirodnega razvoja samega, kakor jih je postavila že ustvaritev skupne države; ustvarjali nam bodo

rastočo duhovno kompaktnost, ki je okvir in baza vsega drugega, važnega za nacionalno bodočnost.

Univerzi v Ljubljani pripada slično kot onima v Zagrebu in v Beogradu velika vloga. Tudi semkaj prihaja znaten odstotek studentov iz srbsko-hrvatskih predelov, in prav tako hodijo ter bodo hodili slovenski akademiki tudi na univerzi v Zagreb in Beograd. Na univerzi v Ljubljani delujejo tudi srbski ter hrvatski znanstveniki in v profesorskem zboru v Beogradu in Zagrebu so tudi Slovenci. Samo ob sebi umljivo mora biti, da vrši univerza sama poleg specifične slovenske funkcije tudi vlogo enega od najvažnejših skupnostnih faktorjev, da proučuje, poučuje in bodri jugoslovansko. V to višjo zgradbo rasto vrhovi slovenstva in slovenske kulture in rasto dalje v veliko obče človeško in človečansko skupnost.

IZ SODOBNE ŠPANSKE LIRIKE

ALOJZ GRADNIK

JUAN RAMÓN JIMÉNEZ

OBĚRON

O, samo toliko sem te obdržal v sebi,
kot reke val drži vejevje vrbe v bregu;
mimogredoč sem dan in noč bil v tvoji duši
in tudi ti si v moji duši bila vedno,
a vendar nisi nikdar moja bila; slepo
nebo zadostovalo je in reven veter,
da si izginila iz mojega življenja.

BEŽNI POVRATEK

Kako je bilo, Bog, kako je bilo?
O, srce lažno, neodločni duh!
Je bilo kakor vetra hitro krilo?
Je bilo ko pomladi beg in puh?

Tako je bila lahka, spremenljiva,
kot seme, ki odnaša ga perôt,
nejasna kot smehljaj, ki v smeh se skriva
in puhla kot zastave je frfôt.

Zastava, smeh, perotao seme, krila
pomladi junijeve, vetra val...
Kako nožav in tučen karneval!

Zamenjal z ničem tvoje sem premêne.
— Spomin, grenkob čebela slepa, pene —
Ne vem kaj bila si, vem, da si bila!

LJUBEZEN

Nisi umrla, ne.

Prerajaš se
z rožami v vsaki pomladi.
Kakor življenje, imaš
svoje vele liste;
imaš svoj sneg, kakor
življenje...

Preveč je tvoja prst,
o ljubezen, posejana
z globokimi obeti,
ki se bodo izpolnili v isti
pozabi.

Vse zaman je, da ne hrepeniš!
Sladki veterc se neki dan v dušo povrne,
v zvezdnati noči,
padeš, ljubezen, na srce,
čista, ko prva rosa.

Ker si čista, ker si večna!
Vpričo tebe vzplahutajo v belem roju
nežni golobi, ki so zdeli se mrtvi.
Samotni cvet odpiraš z novimi listi,
nesmrtno luč zlatiš z novimi jeziki...
Od vekomaj do vekomaj si, ljubezen,
kakor pomlad!

ELEGIJA

Rad imam ob reki gaj zeleni,
solnce med vejevjem gre v zaton,
in nad zlatim cvetjem, misli v meni,
s strujo jadrno hite v zaklon.

K morju? K nebu? V svet? Kaj vem... V globine
zvezde padajo z nebeških streh.
Slavec tih razmišlja... Bolečine
lepe so, nad tugo cvete smeh.

UPEPELJENE ROŽE

Na vse moje klice
si odgovorila le s tihim odjekom...
Ali, kje si ti, žena, ki še vedno si moja,
kje si zdaj, da te ne vidim...?

Vrt spominov presladkih,
zaton sanj, sanj bodočih,
veter, ki komaj obveješ stvari,
ki so daleč, predaleč.
Ali bom prehodil zdaj življenje,
tipajoč, ko slepec? —

Na vse moje vzdihе
si odgovorila z mirnim šepetom.
Ah, tukaj si, tu si;
opajaš me, čutim te!...
Ali, kje si ti, žena, ki še vedno si moja,
kje si zdaj, da te ne vidim?

LJUDSTVO

Ljubezen hodi
po poljih; trka
na duri
siromašnih selišč.

In žene osamele,
s koprnečimi očmi,
jo čujejo prihajati,
zadržujejo jo, vprašujejo:

«Odkod pa in kam?»
Zahajajoče solnce pušča,
blodeč med lučkami
medlimi, svojo lepoto
in skozi temno

drevo pred pragom,
oči — kako velike! —
jo vidijo v zvezdah.

V noči polna
telesa sanjajo;
in v srcu,
ki je brez vere in vede,
vse meso zakipi,
— cveti zemlje! —
gnezdo, ki diši
prijetno v bedi,
čaka nežno
na moža — otroka.

Skoro mož pride.
Žena se oddahne...
Najslabše blato
pomladi.

POSLEDNJA LUČ

Luč v gozdu, v senci, si se izgubila?
Solnce je zašlo, luč v gozdu, v senci!
Luč, glej, ostala si
igrajoč se z zelenimi listi!

Reci, kaj storiš, če tvoje solnce zaide?
Luč, pridi na ta list
prebeli in moje srce
mračno, za večno, rožna devica, ozláti.

A N T O N I O M A C H A D O

I.

Ura je odbila dvanajsto... Biló je dvanajst
udarcev z lopato v zemljó...
«Moja ura!» sem kriknil — Tišina
mi je odvrnila: Ne boj se;
zadnji kanec boš videl kapljati
samo v vodni uri drhteči.

Premnoge še ure boš spal
pokojno nad staro obalo,
in nekega jasnega jutra zazreš
svojo barko pripeto ob drugem bregu.

II.

Danes boš iskal zaman
svojemu srcu tolažbe.

Tvoje sojenice so odgrnile
pajčolan tvojih sanj.
Studenec je nem
in vrt ovenel.
Zdaj so ostale le solze,
da plakaš. Samo plakati moreš v tišini!

III.

S praga sna sem začul klic...
Bil je dobri, preljubljeni glas.

«Reci mi; pojdeš z menoj gledat dušo?»
Božanje milo mi je srce oblilo.

«S teboj kadarkoli...» In sem stopal v snu
po širokem, preprostem hodišču,
čuteč dotik čiste halje
in sladki trepet prijateljske roke.

IV.

V tvojih očeh gori skrivnosten žar,
dekle trdó in družljivo.

Ne vem, je-li srd ali ljubezen lesket
neizčrpni tvojega črnega tula.

Z mano pojdeš, ko bo delalo senco
moje telo in na mojih sandalih se lepil bo pesek.

«Boš žeja ali voda za mojo pot?»
Reci mi, dekle trdó in družljivo!

V.

Večer zamira,
ko skromno ognjišče, ki ugaša.

Tam nad vrhovi
so ostali osamljeni žarki.

In polomljeno drevo ob beli cesti
joče od bolečin.

Dve veji v ranjenem deblu
in vel, črn list na vsaki veji!

Ihtiš?... Med zlatimi topóli,
daleč tam, senca ljubezni te čaka.

VI.

Gola je zemlja
in duša rjove v blede obzorje
ko gladna volkulja. Kaj iščeš,
poet, v zatonu?

Bridka je hoja, ker pot
tišči na srce. Veter ledeni
in noč, ki prihaja in bridkost
oddaljenosti... Na beli cesti

nekaj premrlih dreves počrneva;
gore oddaljene
so v zlatu in v krvi... Solnce je umrlo... Kaj iščeš,
poet, v zatonu?

PREROJENJE

Galerija duše ... — duša dete! —	za ljubezen roke, ki nas dviga
Njena jasna luč se smehlja;	v naših dušah, vse
in zadnja prošlost	po tej skrivnostni roki se vlada.
in radost novega življenja ...	Neumljivi, nemi,
Ah, preroditi se in zopet hoditi	ničesar ne vemo o svojih dušah.
po najdeni izgubljeni stezi!	
In zopet čutiti v svoji roki	Najgloblje besede
oni utrip dobre roke	modrecev nas uče,
naše matere ... In hoditi v snu	kar žvižga veter, ko veje,
	in pojó vode žuboreče —

B A L Z A C

Ob sto trideseti obletnici njegovega rojstva

JANKO LAVRIN

I.

Mladi Viktor Hugo je nekoč označil romantizem kratkoma kot «književnost devetnajstega stoletja». Njegove besede so bile resnične za dobo, ko jih je izrekel (1824), in precej točne gledé bodočnosti. Romantična mentalita je v resnici vtisnila tako krepak pečat skoro vsej umetnosti in književnosti preteklega stoletja, da so bile celó razne reakcije proti romantičnemu gibanju često le preoblečen romantizem. Mar ni Flaubert še napol romantik? Pri Zola-u samem lahko najdemo številne romantične elemente. A «simbolistična» šola, tako značilna za fin de siècle, je bila bistveno zgolj romantizem, dopolnjen z duhovnimi, duševnimi in tehničnimi pridobitvami, ki jih je evropska književnost med tem dosegla. Vse to samo potrjuje dejstvo, da umetnost navadno teži za pobudami v tem ali onem romantičnem impulzu. Škoda samo, da so podobni impulzi prečesto usmerjeni (kot reakcija) proti realnosti in življenju. Glavna napaka večine romantikov je bila baš njih prekomerna subjektivnost, nedostatek stika z živim življenjem. Vsi so se bodisi izgubljali v svojih osebnih razpoloženjih, ali pa gojili svojo nenavadno plodno imaginacijo na račun vsega ostalega.

Ta hipertrofija imaginacije, ki je rajši živela v izmišljenih nadstavbjih realnosti nego da bi vestno tehtala, opazovala in pre-stvarjala realnost samo, bi morda utegnila pojasniti tudi «lahkoto» in pa kolosalno plodovitost marsikaterega romantika. Starejši Dumas na primer je odgovoren za kakih štiri sto, pet sto snopičev.

Nič manj plodovit ni bil Poljak Ignacij Kraszewski, an pa Maurus Jókai, da navedem le nekatere izmed njih. Kvantiteta je tako pričela rasti na račun kvalitete. Dumas je šel celo tako daleč, da je baje osnoval nekako literarno tvornico z izvežbanim osebjem, čigar «romantične» izdelke je potem samo dodelaval, popravljal, spajal v celoto in izdajal pod svojim imenom. Take «industrijalne» metode so naravno zmanjšale vrednost romana; večkrat so ga poniževale skoraj na nivo senzačnega «šunda», ki ni imel nič skupnega niti z umetnostno niti z življensko resnico.

Reakcija je bila torej nujna. Dejansko se je začela pojavljati posebno po julijski revoluciji leta 1850. Imela je seveda tudi druge, važnejše in bolj notranje vzroke. Rastoče socialne spremembe po eni strani in naglo dviganje znanstvenega duha po drugi so morale dati tudi književnosti novo obeležje in jo dovesti bliže življenskim realnostim. Podobno tendenco je podžigalo na svoj način tudi monumentalno delo A. Comtea «Pregled (cours) pozitivne filozofije», ki je pričelo izhajati baš leta 1850. Heine, najmarkatnejši prehodni pojav onodobne evropske poezije, je često oblačil svojo muzo v plašč borca za boljšo politično in socialno bodočnost Evrope; a drugi velikan evropske književnosti, Honoré de Balzac, si je med tem prizadeval objasniti in pokazati vse te realne, notranje in zunanje sile, ki je na njih osnovano življenje moderne družbe. Iz tega vzroka je postal Balzac prav tako pomemben za bodoči «realistični» roman, kakor je bil pred njim Scott pomemben za roman romantične dobe.

II.

V razpravah o tako velikem pisatelju, kakor je bil Balzac, se je skoraj nemogoče izogniti splošnim sodbam in mnenjem o njem. A tudi če se ne strinjamo z raznimi že ustanovljenimi mnenji, moramo vendarle priznati, da je serija Balzacovih spisov pod skupnim naslovom *La Comédie Humaine* (Človeška komedija) dosihdob najsmelejše podjetje — vsaj v koncepciji —, kar jih more evropska književnost pokazati. To ogromno delo z nad sto romani, povestmi in polštudijami, slikajočimi vse faze in panoge francoskega življenja med leti 1789. in 1848., je Balzac sam nekoč označil kot «tisoč in eno noč zapada». Po vsebini je Balzacovo delo seveda nekaj čisto drugega, namreč stvarni poskus, rekonstruirati obraz in dušo celotnega naroda v najzamotnejši dobi njegove zgodovine. Balzac je izvedel svoj načrt ne kot suh znanstvenik, ampak kot bujen romanopisec; in rezultat je bil zares zanimiv, naravnost čudovit. Celo kadar se spotikamo ob nizkih estetskih kvalitetah Balzacovih knjig, lahko opazimo,

da je njegova okornost le okornost kiklopa, ki ima preveč naravnih sil, ki je preširok, preelementaren, da bi sploh mogel biti uglajen in fin. Balzac je zgolj «velik».

Lastnosti, ki jih najprej opazimo na Balzacu kot človeku, so predvsem neverjetna vitalnost in volja, bujen temperament, brezmejna sposobnost za delo, izreden okus za življenje in nekaka rabelaisovska ekspanzivnost. Človek takega kova je prav za prav rojen za akcijo in to za akcijo v velikem obsegu. Balzac bi bil gotovo idealen aktivist, da ni imel poteze, ki je bila skoraj enako odgovorna za njegov neuspeh v praktičnih zadevah kakor tudi za njegov uspeh v umetnosti. To je bila njegova neverjetna imaginacija. Kajti, najsi je bilo njegovo oko še tako ostro in realistično, imaginacija mu je bila tako jaka, da je njegova opažanja in ideje večkrat stopnjevala do meje halucinacij. Nekako opojen z njo, se Balzac tako rekoč ni mogel iztrezniti in postati zanesljiv, «praktičen» človek. Vsa njegova praktična podjetja so bila torej obsojena že vnaprej. Edina pot, ki je končno ostala njegovi neukrotljivi volji, je bila pot literature, in Balzac jo je nastopil z vso žilavostjo, delavnostjo in ambicijo. Hotel je postati nič manj ko Napoleon v književnosti. «Česar nisi ti do konca dosegel s svojim mečem, bom dosegel jaz s svojim peresom.» Ta motto je napisal pod Napoleonovo soho, ki jo je imel v svoji sobi.

Tudi Balzacovo notorično nagnenje k «hohštaplerstvu» je izhajalo bolj iz njegove silne «volje do moči» (Wille zur Macht), nego iz ambicij navadnega bourgeois-gentilhommea (dasi se ta poteza ne da utajiti v njem). Ko je izprevidel, da je denar edini vir in simbol moči v sodobni družbi, je seveda hotel naglo in silno obogateti. Skušal od finančnega demona, se je lotil že v svojih dvajsetih letih raznih podjetij. Rezultat so bili ogromni dolgovi, ki se jih je upal končno rešiti le s književnimi zaslužki. Notranji ogenj njegove ustvarjajoče moči se je na ta način združil z zunanjim pritiskom finančnih težkoč, ki so ga gonile k delu brez odmora in počitka. In zares, pisal je s tako mrzlično brzino, da sploh ni utegnil nikoli opiliti in izgladiti svojih naglo se množočih romanov. In ker je bil sam žrtev finančnih spekulacij, so ga že njegove lastne težave prisilile proučevati ne le problem denarstva, temveč tudi sodobno družbo — zgrajeno na denarju in na najljutejših ekonomskih borbah.

To je bil vzrok, da je proniknil Balzac tako globoko v svet, ki se je dvignil iz kaosa francoske revolucije: v svet zmagovitega «buržuja» (bourgeois), ki je spremenil v denar vse — ne izvzemši lastne duše, srca in razuma. V tem svetu «kondenziranega ego-

izma) so nastali povsem novi tipi, nove razmere, nove konvencionalne laži in zakoni, in Balzacovo delo je bil prvi veliki ep, ki je poskušal pokazati in tudi razmotiti to čudno metamorfozo. Zato je vzel pod pero celokupno življenje sodobne Francije. Premotril je francosko družbo v vseh njenih panogah, funkcijah in razčlenkih, da bi ujel utrip svojega veka in ga prikazal z vsemi vzroki in posledicami; in to ne zgolj kot opisovalec, temveč tudi kot tolmač, kot umetnik, ki vidi, stvarja in prestvarja. Pravi namen njegove «Človeške komedije» je bil, podati nam nekako enciklopedijo svoje dobe v beletristični obliki — enciklopedijo v obliki živih značajev in njih konfliktov, ki bi nele pokazali velikanske socialne spremembe po francoski revoluciji, temveč odkrili tudi notranje zakone teh procesov. Kikrali je Balzac promatral sodobno človeštvo skoro prav tako, kakor bi znanstvenik promatral recimo živalski svet. V uvodu svoji «Človeški komediji» je celo poudaril dejstvo, «da so vedno bile in bodo razne socialne vrste tako kakor imamo razne zoološke vrste». Z drago besedo, prisvojil si je realistične metode in realističen «podhod» v času, ko je bil romantizem še v razmahu; in taka novotarija je morala bolj ali manj pripraviti teren za realistični roman na kontinentu.

III.

Vendar je pa Balzacov realizem le ena stran njegove umetnosti. Njena druga stran pa je predvsem ta «romantična» intenzivnost, ki jo dolguje svoji bujni imaginaciji in bujnemu temperamentu. Oba namreč povečavata kakor preporcije tako tudi pulz in razmah življenja v Balzacovih romanih in to v toliki meri, da postaja pisatelj čisto romantičen tudi zaradi preiiranega dramatičnega «realizma».

Kot otrok romantične dobe (rodil se je leta 1799.) se Balzac ni prav za prav nikoli oprostil njenega vpliva. Zanimivo nihanje med romantizmom in realizmom je tipično za vso njegovo literarno kariero. Njegova mladostna dela — kak tucat romanov, ki jih je napisal zgolj za denar pod različnimi psevdonimi med leti 1821. in 1824. — so bila «senzacionalne» romantične fantazije v slogu Mrs. Radcliffeove, Lewisa in Maturina. Njegovo pravo ustvarjanje se je pričelo šele v letu 1829, ko je objavil po triletnem molku *Les Chouans* in pa *Physiologie du mariage*. Ti deli že kažejo diferenciacijo med romantičnim in realističnim Balzacom. Dočim vidimo v prvi teh knjig še močan vpliv Scotta, predstavlja druga zelo vestno analitično študijo, polno opažanj. Njegov naslednji roman *La peau du chagrin* (1830—1831) je zanimiv zbog spretnega prepletanja čisto romantične teme z rea-

lističnimi opisi. Par let pozneje (1855) sta se pojavili zopet dve knjigi, nekako ločeni po značaju: *L'histoire des treize* je v glavnem romantična, dočim je knjiga *Le médecin de campagne* ne le realistična, temveč mestoma celo preobložena z diskusijami o raznih aktualnih vprašanjih. Eno od Balzacovih največjih del, namreč *Eugénie Grandet*, ki je izšlo istega leta, je primer zgoščenega realizma. To velja tudi za *Le père Goriot* in *La recherche de l'absolu*, izdanih v naslednjem letu. *La femme de trente ans* (1854) je ponovno zmes finega realističnega opazanja in težko prebavljive romantične melodrame. V popoln romantizem je zapadel spet v povesti *Melmoth reconcilié* in v *Séraphita*. Prvo delo se naravnost navezuje na *Melmoth the Wanderer* (1820) — eno izmed najbolj romantičnih knjig Ch. R. Maturina; a *Séraphita* je napisana popolnoma pod vplivom Swedenborgovega misticizma, s katerim je Balzaca seznanila njegova mati in morda še bolj njegova poznejša metresa, grofica Guidoboni-Visconti. Tudi analitični roman *Le lys dans la vallée* silno diši po romantizmu — zavoljo svojega retoričnega sloga kakor tudi zaradi one koncepcije ljubezni, ki je v njem opisana.

Nekako od leta 1856. naprej je pričel prevladovati v Balzacu realist. To se je opazalo zlasti izza leta 1842., ko je zasnoval načrt, da bi spravil svoje nadaljnje spise, kakor tudi večino preteklih del, v eno samo serijo pod skupnim naslovom «Človeška komedija». Njegovo čisto realistično delo *Histoire de la grandeur et décadence de César Birotteau* je izšlo v letu 1857. Silno realistične so tudi njegove *Les illusions perdues* (1857—1845), zlasti poglavja, kjer opisuje življenje žurnalistov. *La cousine Bette* (1846) in *Le cousin Pons* (1847) nam nudita nadaljnje slike fino opaženih razmer, zgrajenih zgolj na denarju in na «convenances». Ti in cela vrsta drugih romanov kažejo tudi Balzacovo gledanje, ki je tako intenzivno, da se vprav zbog svoje intenzivnosti lahko dozdeva pretirano in neverjetno.

IV.

Balzacova umetnost je predvsem rezultat njegovega opazovanja, silne analize in silne imaginacije. Ali ta svojstva nikakor niso vedno zlita med seboj. Večkrat se vidi celo antagonizem med njimi, kakor da so drug drugemu napoti. A kadarkoli se Balzacu posreči spojiti jih v nekaki sintezi, postane magičnost njegovega ženija neodoljiva. Njegovo oko zbira tisočero dojmov; a ko jih skuša njegov um analizirati in urediti, jih njegova

ustvarjajoča imaginacija oblikuje v nov svet, ki je bolj prepričljiv, bolj realen nego svet, ki ga že poznamo. Balzac ali meša imaginarno z realnim, ali pa nateza opažana dejstva do njih fantastično pretiranih mej, v čemer nalikuje svojemu velikemu občudovalcu Dostojevskemu. Vendar je Balzac manj subjektiven ko Dostojevskij. Izogiblje se tudi tistim notranje zamotanim značajem, ki so tipični za Dostojevskega.

V Balzacu je človeštvo zamotano, dočim so mu značaji enostavni, ali vsaj poenostavljeni. Ne gre mu za to, da bi pokazal v eni in isti osebi konflikt raznolikih potez in strasti. Pač pa koncentrira vso svojo silo na dominantni strasti svojega značaja, in to v toliki meri, da zaradi tega večkrat eliminira vse druge poteze. Splošno znana stvar je, da n. pr. Balzacov Grandet ni človek, ki je ob enem skopuh, ampak skopost sama, ki človeka skoraj izključuje — skopost, ki postane obsedenost in nekaka elementarna sila, ki ne daje prostora nobeni drugi lastnosti. Stari Goriot je ravno taka manija očetovske ljubezni, a Claes (*La recherche de l'absolu*) manija znanosti. Baron Hulot (v *La cousine Bette*) je skrajna meja senzualnega pohotneža. Njegova žena je enako ekstremen zgled krepostne krščanske soproge in matere, dočim predstavlja Valérie Marneffe pravo kvintesenco kurtizane. Isto bi mogli reči o genljivem prijateljstvu Ponsa in Schmucka (v *Le cousin Pons*), o trgovski poštenosti Cezarja Birotteaua, o ponosu polkovnika Chaberta, o nežni nedolžnosti Uršule Mirouet in tako dalje — lahko bi našli še celo vrsto primerov.

Taki enostranski značaji so v realnem življenju izjemni, ali v zgoščenem realizmu Balzacovega sveta postanejo tako rekoč eno glavnih pravil. Poenostavljeni do svojih osnovnih strasti, povečavajo vprav zaradi te enostranskosti dinamiko borečih se sil in energij. A Balzacova malone vulkanska moč in intenzivnost je imela svoj protiutež v njegovi hladni logiki in neverjetni analitični sposobnosti. Pogosto se dogoja celo, da delujejo te tri lastnosti vsaka po svoje — celo na riziko, da se sprejo med seboj. In gorje čitatelju, kadar prične Balzac modrovati ali pa se vdajati prepodrobnemu naštevanju raznih malenkosti, kar vidimo posebno v njegovih opisih. Balzacovi opisi so navadno predolgovezni in prenatančni. On zna spretno zvezati ozadje z značaji (posebno velja to o romanu *Le père Goriot*), a mesto da bi sugeriral to ozadje z nekolikimi tipičnimi črtami, grmadi malenkost za malenkostjo, tako da koncem koncev skoraj od samih dreves ne vidimo gozda.

Celo površni čitatelj lahko opazi v Balzacu neko čudno nesorazmerje med stvariteljsko močjo in čisto umetniškim darom. Njegov ženij je veliko bolj stvariteljski nego umetniški. To je tudi vzrok, da njegov okus ni nikdar popolnoma zanesljiv in da meša zares močne odstavke z neskončnimi diskusijami, nepotrebni digresijami in napol znanstvenimi razpravami, ki motijo kompaktnost romana in so vrhu tega dolgočasne ko nedeljske pridige. Tudi njegov slog in jezik je včasih zelo zanemarjen, preveč improviziran in «žurnalističen». Vendar pa mu človek rad odpusti vse napake takoj, ko občuti na njegovih straneh bliske pravega ženija, njegovo vitalnost, razmah njegovih interesov in globino njegove intuicije.

Balzac je ljubil nalik Dostojevskemu nakopičene dogodke, nagrmadene katastrofe in nenadne prehode iz ekstrema v ekstrem. Njegov pogled je segel globoko v človeško naravo, in rezultat je bil velik pesimizem. V življenju je videl predvsem umazano tekmo človeških ambicij in apetitov — tekmo, ki je degenerirala v blazen božjasten ples okoli zlatega teleta. A dočim je proglasil svet za «morje blata, kjer se mora človek, ki je stopil z nogo vanj, do vratu pogrezniti», je bil sam povsem voljan hlapniti po življenju in potešiti svoj lastni okus po slavi in moči.

Baš tu je kazal Balzac še bolj nego v umetnosti, kako se mešata v njem njegova moč in slabost. Kajti tik one junaške borbe, ki jo je bil z osebnimi razmerami, vidimo v njem, in to ne samo enkrat, poze in poteze navadnega parvenija. Komaj nekaj mesecev pred svojo smrtjo se je poročil s poljsko grofico Evelino Hansko, s katero se je pred tem dopisoval osemnajst let; in ob tej priliki je poslal enemu svojih znancev tele značilne vrstice (1850): «To je srečen sklep zakona, ki so ga obrekovali zavistniki vsega sveta! Sedaj sem mož nečakinje Marije Leczijske, svak grofa Rzewuskega, nečak grofice Rozalije Rzewuske, prve dvorne dame Njenega Veličanstva carice» itd. Lahko bi se navedlo še dokaj drugih negativnih potez Balzaca kot osebnosti. A kaj je vse to v primeri z Balzacom kot stvariteljem «Človeške komedije», ki je na tak kolosalen način pomogla zaključiti dobo romantizma in odprla vrata novim sredstvom in metodam! Če je bil Scott prvi, ki je razširil roman med vsemi sloji čitateljev, je napravil Balzac iz romana najvažnejši literarni medium sodobne civilizacije. In to je bil roman ves čas od Balzacove dobe dalje.

POGOVORI S SAMIM SEBOJ

ANTON OCVRK

II.

Monolog. Kadar te najbolj kličem — moj drugi jaz — molčiš. Čim bolj te iščem v samem sebi, da bi te spoznal, tem bolj si mi daleč. Vse tli in peče kot bolečina: samota, mir, pesem, lepota, ljubezen in smeh, kadar sem žalosten. Opojen je neznani fluid, ki veje med ljudmi. Vidim njih telesa, njih duše so se dotaknile moje, pa si nismo rekli besede. (Kadar ljudje molčijo, pa se samo gledajo, so najbolj resnični!) O, še močneje od vsega, kar čutim izven sebe, me mučiš ti, da bi rad razvozljal nerazumljivo zagonetnost tvojega bistva, ki je moje. Vedno se tehtava in se premišljujema — kot sanjavo-žalostna Hamleta ali junaška Prometeja. Čim tesneje se ovijem tvoje podobe, tem bolj si različen.

Gorim. — Čisto na dnu svoje duše te čutim, nihče ne ve za to.

Težka ura. Čas je kot večni ogenj, ki nekje gori in vzplamteva v utrinkih, ki so ure. Njegov blesk je brezbarven in njegov vonj je nevonjiv. Le po utrinkih štejemo hipe svojega življenja in udarce ur, da bi prevpili večno negibnost in enakomernost gorenja. — Ali se kdaj zdrzneš, ko sredi noči švigne ob tebi plamen in čutiš mrzli udarec zvona na svojem srcu? Ali se vprašaš, kdaj bo vse izgorelo?

Tri vrste samote. Kdor govori o samoti, se opaja nad grenko prijetnostjo njene bolečine in jo uživa estetično, ker ji je daljni gost. Samota religiozne duše je tih pogovor z lastnim bogom. Sladkost njena je, da postane telo kelih daritve in samota oltar (puščavniki). Popolna samota pa je neopredeljena, ker leži v krvi in vsaki misli. Sredi največjega hrupa je, v smehu, v govorjenju, v snu, molku in v samoti samote. Da bi bila zapuščenost, pa ni, ni groza in ni mir. Brez barve je in brez oblike, brez okusa in brez vonja. To je najčistejša samota.

Doživetja so bliski v viharju notranjosti. V hipu, v eni sekundi obsvetijo vso mogočnost občutja in takrat seže človek najgloblje in vidi vse jasneje. Telo pa je v opojnosti, v čuvstveni ekstazi, čuti moč lastnega ognja in njegovo izžarevanje. — Umetniki so najbolj rafinirani, ker doživljajo primarno, drugi pa za njimi podoživljajo.

Askeza. Najpoglavitneje pri umetniku je njegova asketičnost v snovi in v vsej notranji gradbi umetnine. Največja moč umetnine je ravno v njenih ostro določenih mejah in njeni skoroda logično dosledni arhitektonski pravilnosti. — Umetnik mora biti duhovnik v templju umetniške askeze.

Mutasti geniji. Čutim v duhu skrito silo neizgovorjenih besed, neoblikovane snovi, slišim mogočnost nenapisane simfonije in doživljam tragedijo človeka, ki je šel mimo nas, pa je bil večji od nas. Najhuje je — videti in vedeti, pa ne moči povedati.

Doživetje življenja. Marsikdo bi moral doživeti življenje najprej kot puščavo, kjer je resnica le oaza in hrepenenje fata morgana. — Najteže je odkriti v sebi puščavo, spustiti se vanjo in jo prehoditi.

Molk je ali maska ali nagrobni kamen samotne duše. Dvoje. Praznota ali veličina.

Geneza slovenske duše. Biti ponižan, je čuvstvo posebne vrste, ki hitro rodi novo čuvstvo — biti zaničevan. To je prva psihološka poteza Cankarjeve «geneze slovenske duše».

Cankar-Župančič. Cankarjeva snov je zemlja in njegov pogled je vedno uprt k tlom. Nikdar ne riše neba, njegove globine, ampak neko sanjsko pokrajino iz zemlje. Župančič pa živi v višini, doživlja polet vanjo in pogled nizzdol na ljudi (Ptič Samoživ). Cankarjev človek je zato cel in v vsaki nijansi živ, Župančičev pa droben in le odblesk človeka — kot jezero, ki odzrealja nebo in zvezde.

O netragičnosti našega človeka. Demokracija je rodila skrb za družbo in prvi njen pojem enakosti — ne duhovne kot krščanstvo, ampak telesne —, s tem je uničila mejo med najvišjim in najnižjim. Ljudi ni več, nastala je družba v nasprotju z najmočnejšo dobo, z renesanso, ki je videla povsod le človeka. Renesančni človek je bil lahko tragičen, ker je bil velik, demokratičen človek pa ne more biti tragičen (Ibsenova tragedija).

Tragika spoznanja. Tri vprašanja si človek nenehoma ponavlja: odkod, čemu in kam? Dva odgovora poznam. Ali vanitas vanitatum — beg od zemlje (po svetem pismu) ali «Bejahung des Lebens» (Nietzsche) — radost življenja. Pa vendar oba molčita o prvem in zadnjem.

Pesimizem je potencirani optimizen in obratno. Oba sta posledica enega iskanja — sreče.

Minljivost — moč lirike. Izmed vseh doživetij je najelementarnejše doživetje nepovračljivosti časa. Tukaj je bistvo najtesnejše bolečine in notranja sila vse lirike, ki je v bistvu vedno elegična.

Trije neopravičeni očitki Dostojevskemu. — Prvi utonejo v ogromni zasnovi in notranji gradbi snovi njegovih romanov in ga ne marajo, češ, da ni stilist. Druge zmoti prenatana analiza in poglobljanje v duševni svet njegovih junakov (Razkoljnikov) in mu očitajo igranje s psihologijo in duševnim masohizmom. Tretje vrže ob tla čista demonična tragika njegovih junakov (n. pr. Kirilov) in večna blodnja po labirintih bolnih. Ti ga imajo za bolnika in največjega pesimista.

Dijalog Dostojevskega je bližji Sofoklejevemu resno tragičnemu dijalogu kot pa Shakespearjevemu lirično dramatičnemu. Dostojevskij je pisal prvi ruski tragični dijalog.

Tragika oseb Dostojevskega se prične vedno pred vrati religioznih vprašanj (Kirilov, Šatov, Razkoljnikov). Dostojevskij je največji borilec z bogom.

V Tagoreju je veliko evropske miselnosti, zato ga tako beremo. V knjigi Sādhanā je budizem dobil krščanske simbole.

Kor in koral. Kadarkoli berem kore v grških tragedijah, občutim njih koralno monotonijo in statično moč melodije. Koliko tragično resne bolečine je v koralu!

Kaos in kozmos. Če se spomnim Michelangelovih slik, vidim, kako so se ustvarjale iz črnega kaosa, brezbesedja in nebitja (Stvarjenje sveta). V tem večnem brezobličju se giblje svetovje in dobiva prve oblike (črna barva). Tej vizijonarnosti pa postavim nasproti Rembrandtov «Beg v Egipt» in občutim mirno lepoto urejenosti in kozmične lahkote.

Umetnik in pisatelj. Razlika med obema je v njih notranji naravi. Umetnik ustvarja v svojem delu čisto novo življenje, njegovi ljudje so iz mesa in krvi, vsa njih narava pa diha svojevrstno moč umetnikove duše, povsod je del njega (Dostojevskij). Pisatelj ne more ustvarjati novega življenja, njegovi ljudje ne živijo, nosijo le pečat njegovih misli. (Značilnost Peladanovega dijaloga).

Prepadi. Kadar hipno zadenemo v umetnini na pravire, iz katerih je zrastle, se zdrznemo. Takrat smo se namreč sklonili nad prepad umetnikovih skrivnosti in smo ujeli njih snovanje.

Fantastični spisi brez fantazije — Maeterlinckove somnabulične, spiritistične in okultne razprave. Življenja ni v njih, zato pa je preveč umetno narejene groze.

Umetnost — propaganda. Komur je umetnost propaganda, ta ni nikdar spoznal njene prave vsebine in njenega fundamentalnega pomena za človeka, ampak le njen časovno socijalni bodisi didaktični pomen. Ni mu za lepoto, ampak za korist. — Sinclairova miselna zabloda.

RICHEPINOV MOTIV

† SREČKOKOSOVEL

Živel nekoč je mlad fantič In rekla mu je: do jutri tu
in ljubil, ljubil je dekle — mora biti srce tvoje matere,
a ona ga ni ljubila nič. da ga vržem svojemu psu.

In šel je k materi in jo ubil,
srce ji izdrl in je zbežal,
da ne bi roka zamudil.

Tekoč se je povračal tja
in sredi pota pal je, pal,
in iz roke srce mu je palo na tla.

In ko je srce na tleh ležalo, In zaječalo od bolečin
ko je ležalo samo tako, je materino srce, vprašalo:
čul je, kako ga je vprašalo. «Si ranil se hudó, moj sin?»

MOTIV PREVZETNE DEKLICE V PREŠERNOVIH POEZIJAH

M. R O B I Č

Preiskovanje pesniških motivov, ki je drugod rodilo nepričakovano lepe uspehe in je mnogo pripomoglo h globljemu umevanju poedinih pesnikov, se pri nas še ni izvedlo niti za Prešerna. Zato je umestno, da se poskusi tudi ta način osvetljevanja njegovih del. — Proces pesniškega ustvarjanja¹ se ne začneja šele s koncepcijo, ampak že pri doživetju, toda samo pri onem doživetju, pri onih življenskih iz-

¹ Prim. Josef Körner, Erlebnis, Motiv, Stoff, v Festschrift für Oskar Walzel, Wildpark-Potsdam 1924, in istega avtorja izvajanja v Reallexikonu der deutschen Literaturgeschichte, Berlin 1925, pod: Erlebnis, Konzeption, Motiv.

kustvih, ki jih pesnik ne dojema zgolj umski, ampak se jih polašča z vsem svojim bitjem, torej tudi s svojo voljo, zlasti pa s svojim čuvstvovanjem. Katera doživetja so to, je pri posameznih pesnikih izredno različno. Samo ono doživetje je poetično plodno, pri katerem vzvalovi pesnikovo čuvstvovanje. Ni nujno potrebno, da bi bilo to doživetje realno v materialnem smislu, mnogokrat imajo vrednost pesniških doživetij tudi sanje in želje, katerih realnost je samo psihična, dà, ravno razpor med realnostjo in med slikami fantazije žene pesnika najčesče k ustvarjanju. Tudi ni treba, da bi pesnik vse, o čemer poje, sam konkretno doživel, često imajo od njega samo podoživljena izkustva drugih ljudi zanj moč pesniških doživetij.

Mnogo uspešneje od najmarljivejšega zbiranja sličnosti med pesnikovim «praktičnim» ali «občanskim» življenjem in med njegovimi pesnitvami, pri čemer stopa umetnina, ki je vendar glavna stvar, preveč v ozadje, je zatorej v marsikaterem oziru postopanje od umetnine nazaj v smeri proti pesniškemu doživetju, katerega najvernejši izraz je ravno umetnina. Toda kal umetnine je le redko najti v enem samem doživetju, navadno gre za cele komplekse, katerih sestavine pogosto niti pesniku samemu niso zavestne, ampak so odrinjene v podzavest, a ga prav zato posebno mučijo, išoč izraza ter olajšanja v pesnitvi.

Vzvalovana pesnikova notranjost skuša dobiti nazorno vnanjo obliko in to uspe, če najde pesnik snov, ki simbolično izraža njegova čuvstva, izkustva in doživetja, ali snov, ki se dá predelati v tak izraz. Ta simbolična vrednost pa ni lastna celotni snovi, ampak samo enemu njenemu pomembnemu činitelju, motivu, to je onemu snovnemu elementu, ki ga preveva že pesniška, to je intuitivna, nazorna, ne pa zgolj racionalna ideja. Zato pesnik pri izbiri snovi ni popolnoma svoboden, ampak je navezan na snovi, ki so primerne motivu. Od motiva so odvisne tudi primere in slike, ki jih rabi pesnik.

Pesnik išče primerne snovi ali fabule ter jih vzame, kjer jih pač najde. Zato je mnogo manj važno, kakor misli starejša literarno-zgodovinska šola, vprašanje po dejanskem viru, iz katerega je zajel pesnik snov za to ali ono svojo pesem. To odločanje snovi prehaja mnogokrat naravnost v samovoljo, ker ni mogoče izpričati vseh onih knjig, oseb in dogodkov, na katere je pesnik naletel v svojem življenju.

Ker je osebnost vsakega pravega pesnika nekaj enotnega, zato tvorijo tudi motivi njegovih pesmi enoto. Najlepši dokaz temu so ravno Prešernove poezije, ki so ne le skupek in zbirka pesmi, temveč tako rekoč organična celota, v kateri ima vsaka

pesem svoje določeno mesto. Število motivov je pri poedinih pesnikih različno, pri vsakem pa omejeno in manjše, kakor se splošno misli, ker ima vsak pesnik samo nekatera pradoživetja in vodilne motive, katerim skuša vedno znova dati čim adekvatnejši izraz. Vendar se pa poedini motivi ne nahajajo vedno na istem mestu, ampak motiv, ki je v tej pesmi edin ali prevladujoč, stopa v drugi pesmi v ozadje, je reduciran na kako značilno besedo ali sintaktično zvezo in se družijo z drugimi motivi.

S skrbnim zbiranjem in primerjanjem motivov v delih kakega pesnika moremo ugotoviti z večjo znanstveno sigurnostjo nego po Gundolfovi intuicijski metodi ona doživetja, ki so karakteristična ne za pesnikovo «praktično» ali «občansko», ampak za njegovo pesniško osebo — v smislu B. Croceja in F. Gundolfa — in za njen značaj. Tako nudi šele preiskovanje motivov gradivo za notranjo biografijo pesnikovo, ki je popolnoma različna od biografije njegove vnanje eksistence. Podatki, ki so nam bolj ali manj slučajno ohranjeni v drugih virih izven pesnitev samih, so nam pri teh sklepanjih nadaljnji dobrodošli, nikakor pa ne nujno potrebni dokazi. Mnogi prevneti pristaši idealistične filologije celo prezirajo vsa poročila takih virov, češ, da je z estetskega stališča brez pomena, ali je kaka pesem izraz lastnega realnega ali fantazijskega ali od pesnika samo podoživljenega tujega doživetja. To je sicer res, toda v marsikaterem drugem oziru je vendar le dobro, če vemo, kakšno doživetje je podstava določeni pesmi, n. pr. pri vprašanju, kakšna doživetja so dobila pri tem ali onem pesniku najčešče izraz v njegovih pesmih: lastna realna ali fantazijska ali tuja, od pesnika podoživljena.

Motivika, to je vrsta motivov in njih zveze, je za pesnika nekaj tako značilnega, da se z njo dá določiti z veliko verjetnostjo avtorstvo in kronologija kake pesnitve, četudi ni drugih dokazov, pa tudi periodizacija notranjega razvoja kakega pesnika.

Končno pa odpira motivika dalekosežen razgled na cele šole, smeri, dobe in literature, ker je za vsako izmed njih značilno prevladovanje določenih motivov.

*

Eden izmed najčeščih motivov Prešernovih poezij je motiv prevzetne deklice. Ker se pesniške ideje nikoli ne dajo spraviti v čisto racionalno formulo, se tudi ta motiv ne more popolnoma adekvatno izraziti v nekaterih besedah, ampak samo naznačiti, nekako tako-le:

1. Pesnik ocita deklicam sploh ali eni izmed njih prevzetnost (a) in dodaja svarilo, naglašajoč minljivost mladosti in lepote (b).

2. Kaže nam tipične zastopnice ženske prevzetnosti (a) in kazni, ki jih zadene (b), s čimer zadosti nekaki poetični pravičnosti, samemu sebi pa olajša srce.

Prav za prav je torej tu več motivov, toda ti spadajo skupaj in tvorijo višjo enoto, katero hočemo na kratko imenovati «motiv prevzetne deklice». Ta motiv se v poedinah pesnitvah seveda lahko združi z drugimi.

Že najstarejša nam ohranjena Prešernova pesem «Zarjovena dvičica» ima naš motiv. Ta pesem, ki je nastala, kakor je razvidno iz znanega pripovedovanja dr. Jakoba Travnja (Kres, III [1863], str. 376.), leta 1825., je tožba in samoobtožba tridesetletne samičice, ki je čakala na boljšega ženina, dokler je ni zapustil edini snubec, ki ga je imela. Primera o fantiču, ki pusti v nemar na limanicah obsedelega ptiča, ker čaka boljšega lova, lepo harmonizira z motivom in ga ponazoruje. Iz pesmi veje humor, ki pa ni čisto brez solz.

Dasi nastopa ta Prešernov prvenec — vsaj za nas je to — kot «preroška tolažba za Travnja v letu 1825.», je za pesnika, ki je pel skoro izključno le o tem, kar je sam doživel, osebno pomembna. Traven² je bil pač Prešernov «socius dolorum», saj ima isti motiv še ena pesem, ki je nastala na Dunaju, namreč «Povodnji mož», kakor bomo videli.

Druga, oziroma tretja, sem spadajoča pesem ima naslov «Dekelcam» (II. list, št. 2. z dne 12. jan. 1827.). V nji je motiv posplošjen. Ta pesem ima najprej tri na motiv ubrane poetično učinkovite slike (o mani, ki jo je treba pravočasno pobrati, o jutranji rosi, ki jo prežene že dopoldansko solnce, ter o rožicah, ki cveto samo spomladi), v zadnjih dveh kiticah pa najdemo nasvet deklicam, naj ne bodo prevzetne, in svarilo, naj pazijo, da ne bodo priletne jokale kot samke. Humor se je umaknil lahni elegičnosti.

Pesem «Dekelcam» ni prepesnitev «Zarjovene dvičice», kakor trdi I. Grafenauer (Zgodovina novejšega slovenskega slovstva, I [1909], str. 79.), ampak je samostojna pesem, ki je nastala za Prešernovega bivanja na Ježici in se nanaša na Zaliko Dolencevo, katere oče Jakob (prim. «Jakobs Sprossen» v nemškem prevodu!)

² O Travnju glej tudi: Fr. Kidrič, Prešernove odklonjene prošnje za advokaturu, Razprave ZDHV III (1926).

je bil tedaj na Ježici gostilničar.³ Ne gre torej za dve varianti iste pesmi, ampak za dve samostojni pesmi istega motiva. Pomembnost pesmi in njenega motiva izhaja tudi iz dejstva, da jo je pesnik sam prevel na nemški jezik.

Izmed pesmi, ki so nastale na Dunaju (prim. pismo Čopu z dne 15. febr. 1852.), ima, kakor smo že omenili, naš motiv tudi balada «Povodnji mož». Za nastanek te balade si lahko zamišljamo dve možnosti: Ko je Prešeren prebiral na Dunaju Valvasorja in je prišel do dveh mest o Povodnjem možu in Urški Schäferjevi (Čast vojvodine Kranjske, knj. XI., 685, in XV., 460), se je spremenilo zgolj umsko dojemanje vsebine Valvasorjevega dela v pesniško doživetje, nam že znana struna se je v pesniku zopet oglasila in obnovljenemu, že prej enkrat v pesem izlitemu izkustvu je dal nov izraz v obliki balade, porabivši in spremenivši Valvasorjevo poročilo svojemu motivu primerno. Dasi sta si «Zarjovena dvičica» in «Povodnji mož» po svojem nastanku časovno prav blizu, je vendar tudi možno, da se je pesnik spomnil tega že od prej znanega mu Valvasorjevega poročila, ko je doživel novo neprijetno izkušnjo na Dunaju. Zgolj podoživljanje tujega izkustva za pesnika kot je Prešeren tukaj ni verjetno.

Ko je pesnik pripravljal svojo balado za natisk v I. bukvah «Čebelice», je imenoval prevzetnico «Zalika»⁴, v Poezijah pa je po preteku 16 let restituiral prvotno ime «Urška» skladno s svojim virom. Iz vsega, kar vemo o Zaliki Dolencévi, izhaja z vso gotovostjo, da temelji zamenjava imena «Urška» z imenom «Zalika» na doživetju, najsi je šlo za resno, a odklonjeno Prešernovo snubitev, kakor poroča I. Vesel, ali za drugačno zapostavljanje, o katerem govori Germonik.

Urška-Zalika je tipična prevzetnica, kazen pa je v tem slučaju najhujša izmed vseh, kar jih je dodelil v svojih pesmih Prešeren prevzetnim deklicam. Vendar pa po našem mnenju tukaj ne gre toliko za tragičnost, ampak bolj za grotesknost.

Izmed razlik med Valvasorjem in Prešernom nas tukaj najbolj zanima ta, da slika Valvasor Urško kot predrzno, očitno grešnico in ji daje priimke kot «Venerille», «Lustjungfer», Prešeren pa nam jo predstavlja kot prevzetno in «koketno», sicer pa

³ Za to in nekatera druga dragocena pojasnila se mi je zahvaliti ljubeznivosti vseučiliškega profesorja g. dr. Fr. Kidriča.

⁴ O tej Zaliki, na katero se nanaša tudi pesem «Dekelcam», glej J. Vesnin, Povodnji mož (Slov. Glasnik IV., 1861, str. 99 do 102; L. Germonik, Der Wassermann itd., Laibach 1866, str. 15; L. Pintar, LZ XVII (1897), str. 174, I. Vrhovnik, Ivan Vesel (v Kol. Dr. sv. C. in M. 1904, str. 28 in 29); o povodnjem možu pa tudi A. A. Grün, Die Strombraut, Ill. Bl. 1828, št. 11 z dne 15. marca. V Grünovi pesmi konec ni tragičen.

posteno mladensko, ker mu značaj, kakor ga ji daje Valvasor, ni mogel služiti za njegov motiv. Lep primer, kako prilagaja pesnik tuje snov svojemu motivu!

Nadaljnja sem spadajoča pesem je «Romanca od Turjaške Rozamunde» v III. bukvalih «Čebelice» (1832). Rozamunda dolgo izbira med svojimi številnimi snubači in ni zadovoljna s tem, da je po pevčevem zadržila najlepša v vsem cesarstvu, ampak boče biti sploh najlepša kakor kraljica v pravljici Snegulčici. Tudi v tej peripetiji polni romanci doleti prevzetno gospodično kazen: mesto z Ostrovrharjem k poroki, odide Rozamunda v klošter.⁶

Turjaška Rozamunda je lep primer za pesni, s katerimi po starejših metodah ne pridemo nikamor. O nagibu za njen nastanek nimamo nobenih vnanjih poročil. Ker se do sedaj ni mogel odkriti noben vir za snov te Prešernove romanca, se splošno misli, da je tudi po fabuli popolna pesnikova last, da si zaradi novelistične poante ni izključena nasprotna možnost. Ime Rozamunda, ki je bila pri nemških romantikih prav priljubljena, je mogel pesnik dobiti iz Alfierijeve istoimenske, sicer pa znova popolnoma različne tragedije, ali odkod drugod. O imenu «Lejla» domneva L. Pintar (ZMS. IV. [1902], 150. op.), da je iz Byronovega «Gjaura», vendar pa je to seveda samo domneva, ker ni izključeno, da se je seznanil Prešeren s tem ne ravno redkim orientalskim ženskim imenom kje drugje, n. pr. iz pripovedke o Lejli in Medžnunu, tem orientalskem brezem Rolandu, ki so jo obravnavali mnogi izmed najboljših perzijskih pesnikov, predvsem Nizami, Džami in Halifi. Te epe so imeli nemški romantiki že v evidenci.⁶ Zanimivo je, da imenuje Prešeren hačetovo sestro šele v Poezijah Lejlo, kar pomeni semitski «noč». Ker ji daje, kakor Byron, epiteton «črnooka», ni izključeno, da je bil pomen te besede pesniku znan.

Pa tudi, če se bo odkril vir, iz katerega je zajel Prešeren snov za to svojo romanca, se bo pokazalo, da je sprejel iz njega samo toliko, kolikor ustreza njegovemu motivu. Po motivu pa spada

⁶ Tu vidimo nekaj sličnega kakor pri «Fovodnjem moču»: kot tam Urška-Zabka-Urška, tako imamo tu najprej Turjačan (turjaški), potem je zamenjal pesnik ti dve imeni v Radolčan (radolški), končno pa je tik pred tiskom odredil iz metričnih ozirov, kakor pravi, restitucijo Turjačan (turjaški) s pisnom Čopa od 20. februarja 1832. Kaj je napotilo pesnika, da je nameraval prenesti prizorišče romanca v Radoljico, ne vemo; ni pa izključeno, da je bil naagib sličen omenjen z Zabka. Njegov prijatelj, poznejši bendiktinec Blaž Zima, ki je bil Vesetu povok za njegovo žrtico, je bil Radoljščan.

⁶ Prim. J. v. Hammer, Geschichte der schönen Redekünste Persiens, Wien 1818, str. 111 do 116.

«Turjaška Rozamunda» k «Povodnjemu možu» in ostalim pesmim, ki majo motiv prevzetne deklice.

Kakor znano, pesmi, o katerih smo govorili do sedaj, nimajo še nobene zveze z Julijo. Z Julijo pa naš motiv za Prešerna ne samo da ni bil odpravljen, ampak je dobil še celo večji pomen. Med pesmimi, ki so vzkile iz ljubezni do Julije, najdemo motiv prevzetne deklice prvič v Gazelah. Četrty verz druge gazele se glasi:

Prevzetno vihaš nos, ko mimo grem!

Tu obsega naš motiv samo očitajoč epiteton, reduciran je torej na minimum. Zato pa je peta gazela naravnost spesnena nanj. V sedmem verzu

Deklica prevzetna, zmisli, kak je kratek vsaki cvet

imamo očitek prevzetnosti in svarilo, ki zveni tudi iz refrena «Čas hiti», na katerega je ubrana vsa gazela. Primeri o zvezdi in satelitih ter o Hanibalu in Rimu ponazorujeta neodoljivost mladostne Julijine lepote, zadnja verza pa sta izraz pesnikove samozavesti, ki jo najdemo tu prvič v njegovih poezijah.

Mirno smemo reči, da je ta gazela najlepša in najbolj dovršena pesnitev, kar jih je ustvaril Prešeren na motiv prevzetne deklice. Tega se je zavedal pač tudi pesnik sam, saj vidimo, da v nobeni izmed poznejših pesmi ta motiv ni več vladajoč, ampak se pojavlja le mimogrede v reducirani obliki kot karajoč epiteton v zvezi z drugimi motivi. Sem spadajo pesmi, oziroma verzi:

a) Sonetni venec:

Prevzetna, kakor ti dekleta zale. (2. sonet, 5. v.)

Od tebe, drage deklice prevzetne. (6. sonet, 2. v.)

b) «Prekop»:

Od ljubice Severe, prevzetne deklice. (1. kitica, 4. v.)

c) «Neiztrohnjeno srce»:

Prevzetne gospodične, nemile ljubice. (5. kitica, 4. v.)

Izjema je samo pesem «Un dan si začela» (Svarilo), v kateri je ta motiv vodilen in katera ima značilen konec:

Predolgo ne zberaj,

Čas, Pep'ca, hiti!

Toda ta izjema ne zaleže mnogo, ker pri tej pesmi, ki je nastala izven zveze z Julijo leta 1835., Prešeren ni imel polne umetniške ambicije. (O tej pesmi glej Kres, III [1863], str. 377. do 378., in I. Vrhovnik, Gostilne itd., str. 20.)

Važnost motiva prevzetne deklice izhaja dovolj jasno iz dejstva, da ga najdemo v enajstih Prešernovih pesmih. S tem je

dokazano, da gre tu za potezo Prešernovega značaja, ki se ne tiče samo njegove občanske eksistence, ampak tudi pesniške osebe. Ta motiv, ki je značilen za stalni način reagiranja na določena izkustva, je za nas tem zanimivejši, ker ga najdemo ravno med prvimi Prešernovimi pesmimi tolikokrat.

G O S P O D P O R O Č N I K

PRIZOR / FR. LIPAH

Osebe: Andrej Kolar,
Magdalena, njegova žena,
Stari Kolar, } njegovi starši,
Marjana, }
Poročnik,
Soseda.
Med vojno, na kmetih.

Kolar: Tisto gos, ki se je vozila po dvorišču kakor malenski parizar, tudi zakolji! Bomo le videli, koliko masti se bo nacvrlo iz tega napuha.

Magdalena: S kakšnim tekom ti jé, da ga je veselje gledati.

Kolar: Kako ne bi, tak mlad zob! In pa, veš kaj, Magdalena, namoči malo redkve, omrzla je.

Magdalena: Béži no, redkvo boš nosil gostu na mizo.

Kolar: Kaj boš ti vedela! Gospôd ima svoj želodec. In še jaz, ko sem prišel na dopust, sem dva tri dni samo redkev in zelenje žvečil. Kaj boš ti vedela! In dekli reci, naj se pripravi, greva v klet nastaviti onega iz desnega kota. Sem le radoveden, kako se bo odrezal.

Magdalena: Vsak čas se vrne. Ampak nikar da bi zvečer tako dolgo v noč popivali.

Kolar: Kaj boš ti vedela! Popivali, praviš, če sedimo možje med seboj. Kaj mi govoriš! Sam Bog ti pripelje gosta v hišo in še takega gosta, ki ti da prijazno besedo in ki te je voljan poslušati, če pametno govoriš — in ti praviš: popivali! Kaj boš ti, ženska, vedela!

Magdalena: Ne bodi mi tako burjast! Samo da bi še jutri ostal! Vprašala sem ga, ali je Andrej dobil moje pismo. Rekel je, da ga je videl, ko ga je čital. Pomisli, videl ga, čisto od blizu ga je videl. Da bi še do pojutrišnjem ostal.

Kolar: Tako si dobro povedala. Bo ostal, bo. To le meni pripusti. Bom že jaz táko besedo navrgel in mu razložil, kako nam dobro dé, če ostane.

Magdalena: Nekam dolgo ga ni od sosede.

Kolar: Kako ti to govori, od sosede! Mar ni tvoja sestra! Ga niso povabili, da bi mu dali pokusiti od svojega vina? Bog vidi v moje srce in ne najde v njem nevoščljivosti. Ampak sosed je pridelal letos boljše kapljico, vrag ga vzemi, nič mu je ne zavidam.

Magdalena: Naj imajo tudi oni veselje z njim!

Kolar: Naj ga imajo, prav je! Boš videla, ko se vrne in mu prinesem onega od kota. Tri sto kosmatih, ljubi sosed, vrag te vzemi, ti že pokadim, da se boš praskal za ušesom!

Magdalena: Kleti ti pa res ni treba!

Kolar: Kaj spet govoriš! Kdo kolne?! Mar sem hudiča klical? Sam vrag pa v taki zimi tudi ne bo hodil na moje prazne besede, ki ve, da nič hudega ne mislim.

Magdalena: Nič hudega, res! Ni že to dovolj hudo, da živimo v vojnih časih?

Kolar: Bog nam jih je poslal, res je. Zato ni treba, da bi še mi med seboj, sosedje in žlahta, vsaksebi vse na hudo obračali.

Magdalena: V pismu sem ga oštela radi dekleta. Saj sam ve, kako mu želimo vsega dobrega, saj je naš in edini...
(Joka.)

Kolar: Nič joka! Res je, da nas premetava kot veter listje. Nič joka! Haló, stara, skoči in se zavrti! Si poslala po očeta in mater? Naj gre Marjanica ponje! In da se mi ne bo obirala po vasi. Vojna je pokvarila svet!

Magdalena: Pečenje bo že gotovo. Včeraj mu je dišalo.

Kolar: Kako ne bi? Človek s fronte, to ti je volk, vrag ga vzemi!

Magdalena: Cvrtjã bom napravila, kaj praviš? Če prideta stara dva, oče in mati.

Kolar: Le naredi, kakor veš in znaš! Tri ste za ognjiščem, rokave zavijajte, zavrtite se, vrag vas vzemi vse tri! Bog nam je poslal gosta in ta naj se veseli pod mojo streho!

Poročnik (vstopi): Evo me, gospod Kolar, pa sem zopet tukaj.

Magdalena: Kako dolgo vas ni bilo, gospod. Bali smo se, da smo se vam kaj zamerili.

Kolar: Kaj boš ti zopet govorila! Obrni se!

Poročnik: O nič, mati, kaj mislite vendar! Pili smo in se zagovorili.

Magdalena: No, hvala Bogu! Sedite, gospod, večerja bo takoj na mizi!

Kolar: Sedite, gospod poročnik, če vas smem prositi. O, ne tam! Tukajle! Veste, to je mesto našega Andreja! Danes ste vi naš sin. Tako radi vas imamo, ne zamerite.

Poročnik: O, hvala lepa!

Magdalena: In, ne zamerite, gospod, ali boste jedli po pečenju malo jajčjega cvrtja?

Kolar: Kaj spet govoriš!

Poročnik: Mati, saj je vseeno, kar prinesite, kar vam drago.

Kolar: O, ne, gospod poročnik, pri nas se vojna nič ne pozna. Vsega imamo dovolj, hvala Bogu.

Magdalena: Kajne, da redkve ne boste jedli, gospod?

Poročnik: Redkve?

Kolar: Vrag te vzemi!

Magdalena (odide).

Poročnik: Ne skrbite preveč zame; saj že ne morem od vas. Rekel sem, da ostanem samo en večer in zdaj sem tu že ...

Kolar: Nič ne govorite o tem! Vi ste naš sin Andrej, ki je prišel na dopust. Gospod poročnik, sam Bog vas je poslal in Bog daj ...

Magdalena (prinese vina): Tako gospod, do boste laže jedli. (Odide.)

Kolar: Tako, vidite, da bova lahko govorila, zdaj, ko sva sama. Zdaj sva moža in lahko kakšno pametno rečeva. Bog vas živi!

Poročnik: In vas, gospod Kolar!

Kolar: Ta ni bog ve kaj! Po večerji bomo pa drugega poskusili. Rad bi vedel, kako vam bo všeč. Poprej bi vas rad še nekaj prosil. Vam ne bo težko, meni pa napravite veselje in čast, da še nikoli tega. Ko ste bili tako prijazni in ste se potrudili k nam, preprostim ljudem ...

Poročnik: O nič, gospod Kolar, to je bila zame malenkost ...

Kolar: Le počakajte, prosim, da najdem besedo. Pri istem polku služite, kot sem bil jaz. In naš Andrej je tam. Ne zamerite, že prej sem mislil na to: recite mi «oče» in ne «gospod».

Poročnik: Torej na vaše zdravje, oče, in na zdravje vaše žene!

Kolar: Tako je prav, vidite! Hvala vam za to besedo! Bog vas živi! (Pijeta.) Zdaj smo kakor družina! Kaj družina, ki se prička in prereka ves ljubi dan! Zdaj smo več: ljudje smo, ki si privoščimo drug drugemu dobro besedo in se med seboj ljubimo.

Poročnik (pije): In mi se bijemo!

Kolar: Kaj boste vi, ki so vas poklicali; mladi ste še in ne veste, kako teče življenje. Jaz pa sem star! (Pije.) Povejte mi zdaj, ko ni babnic med nama in ko sva sama med seboj: ali imate sina?

Poročnik: Ne!

Kolar: Bog vam ga daj, zakaj reči vam moram: ko še nisem imel sina, sem bil napol človek, otroku podoben. Gnalo me je in vrtinčilo kakor veter kolobari ajdove pleve. Bil sem vaših let, ko se je rodil naš Drejček ... Pijva!

Poročnik: Na zdravje! (Pijeta.)

Kolar: Bil je še čisto majhen črviček, še zdaj vem, pomladno nedeljo pred Binkošti je bilo, od vélike maše sem prišel; kar ti črviček pred hišnim pragom prileze predme in zažvrgoli: «Oče!» Spoznal me je! Bog je gledal v moje srce in videl v njem samo srečo in hvaležnost. Takrat sem postal človek. Da, to boste šele pozneje razumeli, ko boste sami imeli sina, Bog vam ga daj! (Joče.) Oprostite mi, sinoči sem preveč pil, bil sem vas tako vesel! Stara butica ne prenese več toliko vina.

Poročnik: Kako da ne? Še en kozarec ga bova!

Kolar: Prav ste povedali! Ta bodi na vaše zdravje, gospod poročnik!

Poročnik: Ne! Na zdravje vašega Andreja!

Kolar: Hvala vam, gospod! Bog živi! (Pijeta.)

Magdalena: Le noter, oče in mati! Kaj bi v veži zmrzovali!

Kolar: Tu sta moj oče in mati. Le stopite, le noter, ne bo vas ugriznil!

Marjana: Mi smo ubogi stari ljudje, kaj bi vam mešali govorico, ki imate imenitne reči med seboj. Za starega človeka...

Stari Kolar: Bog vam daj zdravje, gospod, ki vas je božja roka pripeljala med nas. Slabo že vidim, toda zdite se mi tako podobni nekómu, eh, da, Ti ljubi Bog, mladina si je med seboj podobna...

Poročnik: Dober večer, oče in mati! (Jima da roko.)

Kolar: Sedite sem na mojo stran. Tako. Letošnji se je devetim letinam odgovoril. Kar poskusimo! Ampak oni, ki ga bomo po večerji, je še drugačnega perja ptič! Boste videli!

Stari Kolar (ne pije): Veste, gospod, midva sva že dvajset let na kotu. Ni, da bi mladega na vajetih držal in pazil mladi na sleherni stopinjo. Midva sva se jima lepo umaknila. In prav je bilo tako.

Marjana: Našo bajto ste gotovo opazili. Kje bi jo mogli zgrešiti! Prva na levo, ko ste prišli čez most, o Veliki noči smo belili, vsak otrok ve zanjo.

- Kolar:** Povejte nam, gospod poročnik, kako ste nas našli! Oče, pomislite, gospod služi pri istem polku kot sem bil jaz nekoč in kjer je zdaj naš Andrej. Seveda, sedaj je vojna in fronta, vrag naj ju vzame!
- Marijana:** Ko smo šli od pogreba, me vpraša stara Ukaška: Ali še nič ne veš, da se je ustavil na domu tvojega sina oficir in vprašal po gospodarju? Kje neki bi vedela? Ampak Ukaška obere devet vasi in deset fara naenkrat oplazi z jezikom. Gotovo ste jo že videli.
- Poročnik:** Jaz se peljem na dopust k materi. Očeta nimam več. Moral sem se ustaviti v vaši sosednji vasi po opravkih in ker vem, da je tu doma naš in vaš Andrej, sem se odločil, da vas obiščem.
- Kolar:** To je beseda, mati, kajne? Pijmo, oče! Jaz pa ti grem od pogreba. Novega župnika smo dobili pred kratkim. Škoda, da ne ostanete čez nedeljo pri nas. Presneto rad bi vedel, kako bi vam ugajala njegova pridiga. Pokopali smo revico. Devetnajst let. In otročička. Vsa fara je bila vkup. Fanta ima na fronti. Falot! Pa kaj bi: vojak ti pride na dopust, se najé slanine in napije vina, no in potem...
- Marijana:** Beži, beži, žlobudra, kaj spet čvekaš!
- Kolar:** Nič hudega, mati, saj še župnik ni rekel žal besede, vsa fara je na grobu jokala. No in greva z župnikom proti vasi, kar ti brsknem v sneg... kaj mislite, kaj je bilo?
- Magdalena** (prinese večerjo).
- Kolar:** Nikar tako ne ropoči! Pomislite, bič sem našel! Poberem ga in župnik me vpraša: Ali veš, kaj to pomeni? O, vem, gospod župnik, to pomeni veliko srečo, če s pogreba gredé kaj najdeš.
- Magdalena:** In, ko stopi v hišo, res: tu ga je čakal gospod poročnik!
- Kolar:** Od istega polka kot naš Andrej. To je bila sreča!
- Stari Kolar:** Ali je zdrav?
- Magdalena:** Jaz pa sem ga že poprej vse izprašala in gospod mi je vse tako lepo povedal, da ga še jutri, če Bog da, ne pustimo proč. Poprej smo bili že kar nejevoljni, ko vas tako dolgo ni bilo od sosede. Tak pravite, da je dobil moje pismo? Ali ga je dobro prečital? Ali ste ga videli?
- Poročnik:** Videl.
- Magdalena:** Veste, sem mu kar naravnost povedala, da nam dekle ni po volji.

- Kolar: Naši sinovi ne smejo izbirati po zunanosti, ampak naj gledajo na rod. Skoraj sosedje smo, tretja hiša od nas.
- Magdalena: Pokažem vam sliko. Vidite, tu je on, ko sta bila z očetom prvič v mestu, tu je on, ko je šel k vojakom in tu je ona. Saj ni napačna, ampak mi že vemo, kako in kaj.
- Kolar: Kaj boš spet rešetala na drobno! Kaj bi vse na slabo obračala! Večerja je na mizi. Preden molimo, bodimo veseli in čistih misli med seboj. Zakaj angel Gospodov bo polagal na tehtnico sleherno našo misel in jo nosil pred Gospoda.
- Magdalena: Angel Gospodov, nōsi pred obličje božje eno samo najino misel: da bi se vrnil naš Andrej!...
- Kolar: In Gospod, naš Bog, bo videl, da je čista naša ljubezen, taka, kakor jo je On sam zapovedal in glej, vrnil se bo naš Andrej!...
- Soseda (plane v sobo): Sestra, revica, Andrej, vajin sin... Oprostite, gospod poročnik, ne morem več čakati, oprostite... Kolar, tvoj Andrej... Andrej, pokopan, pokopan, tam daleč... Sestra, Andrej pokopan... nikoli več ga ne boš videla...! (Zbeži iz hiše.)
- Stari Kolar: O, vi ste torej mrtvaška ptica, gospod?
- Kolar: Ali je res, gospod poročnik?
- Poročnik (skloni glavo).
- Magdalena: Kristus! Kristus! Govorite, govorite! Zakaj nam niste povedali?
- Poročnik: Nisem mogel.
- Kolar: Zakaj, zakaj ne?
- Poročnik: Ker sem videl, kako ga ljubite. Njega pa je ravno pred tednom zadelo v čelo prav takrat, ko je...
- Magdalena: Kristus, govorite!...
- Poročnik: Ko se je dvigal iz jarka in čital vaše pismo.
- Magdalena: Jezus! Pokopan! Pod zemljo! Andrej!
- (Stara dva jo prestrezeta, ko omahne.)
- Kolar (po odmoru): Vi imate mater, gospod poročnik?
- Magdalena: Pozdravite jo in ji povejte, da ji ne želim, da bi doživela... Kristus! Andrej, pokopan!
- Poročnik: Povedal ji bom. Kmalu grem spet na fronto. Nič se ne bojim. Danes sem videl, da je vaše trpljenje večje kot naše na fronti.
- Magdalena: Ni mogoče! Kristus! Že teden dni pokopan!
- Kolar: Ne jokajmo! Mōli, kdor more, jaz zdaj še ne morem. Odpusti mi, Gospod, kakor jaz tebi... (Zajoka.)
- Stari Kolar: Molimo!

Santa Gerusalemme» je čakala pred zalivom in do nje so se spuščali čolni, ki so prenašali sporočila in odgovore, ne da bi se zgodilo karkoli važnejšega. Dogovori so se zavlačevali, namesto dveh, se je že pet, šest ladij izjavilo, da se pridružijo upornikom. Le glede pogojev se niso mogli sporazumeti. Šli bi proti Benetkam, a določile naj bi se vse podrobnosti napada. Tudi osebe, ki bi prevzele vlado in najvažnejša mesta, naj bi se določile že tukaj. Le na ta način da bi se res mogla prevzeti oblast brez nevarnosti.

Po dolgih pogajanjih je bil končno pozno popoldne odgovor na videz sklenjen. Uporniki na galeji «Santa Gerusalemme» niso niti slutili, kako se jim je nastavila past. Novemu poveljstvu brodovja se je pod pretvezo pogajanj posrečilo dobiti časa za udušenje prevratnega gibanja. Tekom dogovorov se je pripravilo vse, kar je bilo potrebno, da se je upor popolnoma zatrl.

Tik pred večerom se je izvršil odločilni udarec. Trojica galej s popolnoma zanesljivim moštvom je odveslala pod črnimi zastavami k uporniški «Santa Gerusalemme». Tesno so jo obkrožile in še preden so uporniki ugotovili prevaro, so padle črne zastave ter se dvignili prapori s krilatim levom.

Nastala je strašna zmeda. Kakor hudournik so se vrgli bravi z dvignjenimi bodali na upornike. Vnel se je boj na nož, neenak, brezupen boj. Ko je še divjala borba na krovu, so bravi planili tudi že v spodnje prostore ter preiskali vsak kotiček. Kogar so našli z orožjem v roki, so ga brezobzirno zabodli, da je stala kri v mlakah po galeji. Druge pa so povezali ter jih spravili na varno. Tako je nesrečna «Santa Gerusalemme» s krvjo oprala svoj upor.

Tudi Golja je moral nad upornike. A kakor da mu ne zaupajo popolnoma, ga niso pustili v naskok, dokler ni bil odločen boj na krovu. Šele potem in kakor v zasmeh so ga pridelili oddelku Dalmatincev, ki je povezal in zastražil nesrečne ujetnike. Videl je, da hočejo šele preizkušati njegovo zvestobo in zanesljivost.

Z velikim zmagoslavjem so se bravi vračali v pristan. «Santa Gerusalemme», ki je še ob zori vsemu na kljub svobodno plula na odprtih vodah, se je vračala ž njimi krvava, kakor bi prihajala iz najstrašnejše bitke. Kar ni bilo pobito, je stalo pred sodbo. Mornarji, še včeraj ponosni in polni samozavesti, so zdaj sklonili tilnike. Strašen jarem je padel nanje.

A komaj so bravi pometali ujete upornike v zadrške ječe, so navalili tudi na one ladje v pristanišču, o katerih so domnevali, da se skrivajo na njih uporniki. Večer je legel čez pristan ter brodovje in lov po galejah je bil tem strašnejši. Še bi lahko mornarji razbili ter prevrgli ta besni val, a nihče ni vedel, kaj naj stori — razpršeni so bili in prepuščeni sami sebi. Pred Zadrom je vstala črna noč in kdor jo je doživel, je ni pozabil nikoli več.

Kar ni izvršila roka bravov, je dopolnilo vojno sodišče. S padcem galeje «Santa Gerusalem» je pričel sodbo krvavi tribunal. Na ladji generalnega kapitana je ob svitu plamenic in mečev sodil pred mrtvaško lobanjo vse, ki so po tej krvavi kopeli ostali še živi, dasi osumljeni, da so bili vodniki upora. Sodba je bila kratka. Proti komur se je oglasila le ena priča, je bil obsojen. Še isto noč se je odpravilo šest čolnov na odprto morje. Vozili so upornike, trdo povezane in z zamašenimi ustmi, ter so jih potopili, kjer se jim je zdelo dovolj globoko. Kar je izvršila Serenissima tisoč- in tisočkrat z železno roko, to je napravila tudi tu, kakor da je to umljivo samo po sebi in da niti ne more biti drugače. Za uporniki, ki so se upali vstati proti ljudovladi, ni smelo ostati sledu.

Vsi drugi, ki so ušli smrti v tej strašni, krvavi noči, pa so bili že zjutraj z lahko jadrnico na poti v Benetke, kjer naj jih za večno pokopljejo črni «vodnjaki».

Mir je legel na zadrski zaliv. Na galejah so rdeli sledovi krvi, ječe so si razdelile svoj plen, na dnu morja so tiho počivali nesrečni. Perut groze je trepetala čez brodovje, mornarji so se premagani uklonili. V eni noči se je zaključila cela doba.

V Zader je prišlo drugo življenje, rezko in mrko. Konec je bilo zabavam in neskrbnosti, končali so se spori in spopadi — nad zalivom in preko mesta je zavel mrtvaški mir.

*

Golja je slonel na obodu galeje in strmel v globočino. Povodenj je prišla in zdijala preko ljudi in stvari. Vse je zalila in potrgala, podrla in razrušila do tal. Zdaj so se umirile srdite moči. Jasnilo se je in Golja je spet videl ono življenje, ki je bilo prej okrog njega. Strmel je v globino morja in iskal in iz dna je raslo kakor iz noči. Iskal je in ni mogel najti. Kje si, Amelija? je klicalo v njem. Kam so te vrgli vetrovi? Kje si, plemič, ki si naposled vstal tako srdit in goreč, sodnik in maščevalec? Kam te je odplavila krvava noč? Kje si, Lorenzo, ki si tiho tkal kot neutruden tkalec, da si naposled pomagal skati ta krvavi prt? Kje ste, neznani in neimenovani, ki ste zrlí veliko, žarko solnce svo-

bode in ste šli v temno noč? Kakšne so vaše poti, vaše sanje, kakšna vaša usoda? Kje si, nesrečni Amadeo, kje ležiš, kdo te je pokopal? Ali je bilo treba tvoje mlade krvi? Je bilo treba, da si ž njo oškropil človeka, ki ga zdaj teži tvoja smrt?

In kje si ti, Neva, ponosna Mocenigova hči, ki si sama posegla v vrtinec, v življenje tisočev in sprožila vso to divjo viхро?

Golja je strmel v globino vodá in iskal sam sebe. Zdaj, ko se je poglela nevihta, je videl šele, kaj je izgubil v njej. Zdaj šele je spoznal širino lastne nesreče. Vse se je zrušilo pred njim, nikogar ni imel več, razen vojne ceste pred seboj. Česar je še nedavno pričakoval z vso dušo, so pokopali valovi. Če bi še koga srečal od onih, ki so mu bili dragi, ga ne bi hoteli več poznati. Drug za drugim so ga zavrgli v teh usodepolnih časih. Ima življenje pred njim še kako vrednost? Je še kje topel plamen, h kateremu bi se napotil s trudno nogo?

Nikozija in Famagosta sta se dvignili pred Goljo. S svojimi zidinami in stolpi sta se dvignili, z rovi in nasipi, z žgočim solncem in z razpaljenim kamenom. Tam daleč, kjer umirajo, kjer pije žejna zemlja vročo kri, tam je še prostora zanj! Tam bi pozabil, kar je za njim. V ognju navalov, v nočeh brez spanja bi na nasipih utonilo vse, kar je v srcu bolečin in spominov! Tam bi v metežu obračunal sam s seboj, tam bi legel na zemljo in našel mir, neskončni mir, ki ga je tako potrebna njegova duša!

Razdvojen in nesrečen je Golja vedel, da je pred njim še ena pot, edina in poslednja.

Konec tretjega dela.

Č e t r t i d e l.

1.

Poletje se je nagibalo h koncu, a Ciper je še ves žarel v ognju. Žarela so pristanišča, zalivi so se kuhali in vreli kakor kotli, žarko so sijali vrtovi, omagovali pod težo solnca, široke soline so dihale soparno in zadušno. Take vročine ljudje še niso pomnili, zato so prerokovali velike dogodke, vojno, kugo in potrese.

Bilo je res. Ciper, ta bogati otok, zadnjih sto let podlaga beneškemu blagostanju, se je zamajal. Selim, Sulejmanov sin, je položil nogo nanj; vrgel je osemdeset tisoč mož pod Nikozijo. S tem je bila usoda trdnjave s starinskim ozidjem in z malo peščico branilcev zapečatena.

Na dan Marijinega rojstva 1570. so Turki oklicali poslednji naskok na mesto. Udeležilo se ga je dvajset tisoč mornarjev in še pred zoro so zavzeli štiri glavne utrdbe. Brez teh se mesto ni moglo več držati. Oblegovalci so vdrli v Nikozijo in pričelo se je klanje,

ki se ne da opisati. Osem dni je bilo mesto izpostavljeno ropu, glas o strahotah pa se je kot ogenj razširil z enega do drugega konca Cipra.

V mrzličnem ognju je vztrepetalo ljudstvo in bežalo v Famagosto, v mesto, ki so ga smatrali za zadnje zavetišče pred divjim zmagovalcem. Nekdaj bogato in cetoče trgovsko središče, iz katerega so si bili Benečani zagotovili oblast ne le nad otokom, temveč tudi nad Levantom, je postajalo sedaj obširna trdnjava. Sedem tisoč bojevnikov je že bilo zbranih v njej, zaloge živeža so naraščale dan za dnem, za poveljnika pa je Signoria imenovala enega najhrabrejših mož ljudovlade, Marka Antonija Bragadina.

Le malo časa je še imel junaški poveljnik, da se pripravi za težko preizkušnjo, zakaj turška vojska, ki je bila razdejala Nikozijo, se je že valila proti Famagosti. Izvidni konjiki pa so napovedovali dan in uro, kdaj bodo sovražnikove predstraže v ravnini pred trdnjavo. Le še poslednje bojevnike, ki so se čudežno rešili iz Nikozije, so sprejeli v Famagosto, nato pa je Mark Antonij Bragadin ukazal zapreti mestna vrata, znamenje, da bije odločilna ura.

Poveljnik trdnjave je dobro vedel, kaj pomenja naval polmeseca na Famagosto. Tu ni bilo več milosti. Ali se ubranijo ali poginejo! Obljubljena jim je bila sicer pomoč, a kdaj pride, ni vedel nihče. Če ne vzdržijo dotlej, jih čaka vse, kar so doživeli branilci nesrečne Nikozije: suženjstvo, muke, smrt.

Zato je hotel Mark Antonij Bragadin pripraviti svoje ljudi na vse. Komaj so bila zaprta mestna vrata, že so zapele trobente. Z vseh strani so se pričeli zbirati bojevniki na glavni trg in v njegovo okolico. Ves široki prostor je pokrilo vojaštvo, ki se je zgrnilo okrog oltarja v sredini. In ko so zaorili zvonovi, se je nagomililo okrog vojaštva ljudstvo, kolikor ga je bilo v Famagosti. Vse ulice sredi mesta so mrgolele množic. Vsi navzoči so bili obhajani, nato pa jih je Mark Antonij nagovoril. Pozval jih je, naj junaško pogledajo smrti v oči, zakaj slutnja mu pravi, da jih čaka tukaj smrt in da ni več rešitve. Naj pride, kar ima priti! On sam se ne boji sodbe.

«Vsemogočni Bog!» je zaklical z močnim glasom, da je odmevalo izpred oltarja po vsem trgu, in je dvignil roko proti nebu. «Vsemogočni, čuj mojo prisego! V tej svečano težki uri ti obljubljam, da bom prelil svojo kri zate in za domovino! Tu si me postavil, tu je moje mesto, od tu se ne umaknem. Kakor si ti odločil, tako naj se zgodi! Amen.»

Bragadinova prisega je pretresla množice do mozga. Ganjeno je popadalo ljudstvo na kolena in ponavljalo prisego, vdano v voljo

tistega, ki imav rokah življenja. To niso bile množice lahkoživih Benečanov zadnjega stoletja, to je bilo ljudstvo onih časov, ko je Serenissima imela še resnične junake, pripravljene na žrtve. Zdelo se je, kakor da so spet oživali ti davni časi, o katerih so sicer govorila le še sporočila.

Komaj so se množice razšle, ko se pokažejo nepregledne turške trume. 18. septembra so obkolile Famagosto, in nešteti šotori so pokrili ravan, podobno pticam, ki so obsedele na potovanju. Z mestnega obzidja je bilo natančno razločiti, kako so se Turki utaborili okrog in okrog. Videlo se je tudi, kako so pričeli graditi majhno utrdbo, da bi iz nje laže obstreljevali mesto in posebno še pristanišče, ki ga še niso mogli zapreti popolnoma. Jasno je bilo že prve dni, da mislijo Turki oblegati trdnjavo tudi čez zimo in da so odločeni dobiti Famagosto za vsako ceno v svojo pest.

V onih vročih, mrzličnih poletnih dneh, ko se je odločala usoda Nikozije, je prispel iz Zadra v Famagosto kot prostovoljec tudi Just Golja.

Opazoval je to vrvenje zadnjih tednov, prisostvoval skupni prisegi in zakletvi množic, a ostal je hladen tudi potem, ko so se zgrnile trume oblegovalcev krog in krog trdnjave. Preveč je videl v Benetkah in v Zadru, da bi se še mogel boriti za Serenissimo, kakor se je nekdej. Naj je še tako odmevalo od vseh strani, iz cerkva, iz ulic in z zidin Famagoste, da je to boj križa proti polmesecu, Golja je ostal hladen. Ogenj, ki je vžigal tisoče, ni ogrel njega, ki je bil zrastel v bojih.

Enakomerno so tekli dnevi. Turki so tu in tam poskušali kak naskok, a bilo je kmalu jasno, da ne mislijo resno. Preveč mrtvih so pustili pred Nikozijo. Niti vojaštva, niti oblegovalnih možnarjev, «baziliskov» in «osvajalcev mest» niso imeli dovolj za napad, zato so čakali ojačenj. Famagosta pa je oživela v nadi, da pomenja vsak pridobljeni dan korak bliže k rešitvi.

Sam je hodil Golja po zidinah trdnjave ter se oziral na turško taborišče. Sovražnikovi napadi bi mu bili ljubši, kakor ta strašni mir v obkoljenem mestu. Pusto, mrtvo je strmelo zidovje v mrtvi čas, tiho je ždelo, kakor da sluti usodo vseh uklenjenih ljudi.

Mladi mož je bil po onih usodnih dneh v Zadru zlomljen, strt. Kakor rešitev se mu je zdelo, ko ga je ponesla galeja v Levant, v zemljo smrti in pozabljenja. Ko pa je začutil vso grobno tišino okrog sebe, je pričel rasti njegov nemir. Sredi bojev bi morda pozabil, kar je bil doživel. Tako pa je vstajalo z novo silo pred njim ter ga mučilo. Famagosta, kraj mrtvih, mu ni mogla dati pokoja.

A ko je bil najbolj sam sredi tega grobišča živih, se je zgodilo nekaj, kar bi se bilo zdelo nemogoče. Kakor da se je dvignil iz zemlje, je vstal pred njim na ulici človek, ki ni mogel biti nihče drugi kot Lorenzo. Vse je bilo njegovo, postava, hoja, kretnje in glas. Pred njim je šel po ulici v družbi z vojakom, in Golja je pospešil korak.

«Lorenzo!» je poklical. «Lorenzo, počakaj!»

Oba pred njim sta se ozrla, a ustavila se nista.

Golja je vzdvomil in pohitel, da bi jima pogledal v obraz in se prepričal. Ko je bil vstric njiu in je videl shujšano, a znano lice, ga je bolna misel pičila v srce!

«Tako torej?» je izpregovoril. «Niti poznati me nočeš več?»

Lorenzo obstane, obraz pa mu je trd.

«Nisi ti tisti, ki nas je izdal in pustil na cedilu?» mu odvrne poglljivo. «Kako naj bi bilo med nami še kaj skupnega, po vsem, kar se je zgodilo?»

«Kaj sem storil?» se zavzame Just. «Kaj mi moreš očitati?»

«Kaj si storil, veš najbolje sam!» govori Dalmatinec rezko. «Dobil si plačilo, kakor ga zaslužiš! V Famagosti si danes, kakor sem jaz! Menim, da greva lahko vsak svojo pot!»

Lorenzo se okrene, kakor bi hotel iti. A Just ga pridrži, dasi se oglašča njegov užaljeni ponos.

«Prav, lahko greva vsak svojo pot! Samo to vedi, da me nihče ni vrgel na ta nesrečni otok, marveč sem šel sem kaj sam, prostovoljno!»

«Tako?» osupne Dalmatinec. «In kaj te je gnalo sem? Kesanje morda?»

«Ko boš toliko prestal, kakor jaz, boš tudi s svojim najhujšim sovražnikom govoril drugače!»

«Čim več bom pretrpel,» zavrne Lorenzo, «toliko neizprosnejši bom! Bolečina je, ki napravi človeka trdega. Tudi jaz sem preživel to in ono!»

«Če si, potem ne boš delal krivic drugim!»

«Nisem pobijal svojih drugov!» odbije Dalmatinec jedko.

«Kaj! Ali mi očitaš nesrečnega Amadea?» osupne Golja. «Kakor me peče ta smrt — nisem je kriv! Branil sem se, ko so me hoteli pobiti. Bog mi je priča!»

Dalmatinec vzdigne glavo, oči mu bleste.

«Če je kaj strašnega, je strašno izdajstvo lastnih ljudi!» zavrača strastno. «Govori, kaj si počel v Zadru, ko smo se borili na življenje in smrt? Ko smo vstali, da osvobodimo sužnje Serenisime? Kaj si počel tedaj? Boril si se proti nam, proti svojim bratom! Za krilato zver si škropil umazani tlak z našo najboljšo krvjo, s krvjo upornikov! In vprašuješ, kaj si storil?!»

Lorenzo se je razvnel, besede vro iz njega kakor hudournik. Nikdar še ni čul Golja tolikega gneva iz Dalmatinčevih ust. A očitka izdajstva ne more prenesti.

«Nikogar nisem izdal!» se brani. «Komaj je padel nesrečni Amadeo, sem bil ujetnik bravov. Pred generalnega kapitana so me gnali in mi grozili s smrtjo!»

«Tudi našim so grozili!» zavrača Lorenzo. «In niso le grozili, tudi mučili so jih in pobijali. A možje so se rajši dali pobiti, kakor da bi izdali svoje brate. Zvedel bi, kaj si tedaj počel ti, če me ne bi bili ujeli in obsodili in pomilostili — v Nikozijo. Danes te več ne vprašujem po tem, bolje bo, da ohraniš zase!»

«Kakor z lopovom govoriš z menoj!» se zave Just. «Kdo ti je dal to pravico?»

«Daje mi jo velika stvar, ki ji služim!» pribije Lorenzo. «Nimam te za lopova vkljub vsemu! A slabič si. Junaški si po telesu, a nič junaškega ni v tebi. Glej, takih ljudi ne maram! Danes vem, da se jim je treba izogibati. Vse, kar sem doživel, me uči tako. Bolje peščica odločnih nego trume šibkih! Močni znajo pasti in ne padajo zaman. Šibki pa so opora sovražniku. Zdaj več, zakaj gresta najini poti narazen!»

«Če je tako, oprost!» pravi Golja grenko. «Kolikor vem, se nisem pregrešil v prijateljstvu proti tebi!»

«Kaj je to, prijateljstvo? Si pomislil kdaj, kaj je?»

«Nisem!» odgovori Just trpko. «Premislil bom zdaj, ko sem to doživel s teboj!»

«Prihrani si delo!» se mu zaroga Lorenzo. «Nič drugega ni prijateljstvo nego skupna borba za velike cilje. Čim svetejši so, tem globlje je prijateljstvo. Včasih sem mislil, da greva skupno pot in da jo bova hodila do konca. Še potem sem mislil to, ko so te podkupili!»

«Nihče me ni podkupil! Tudi danes sem še svoboden, po vsem, kar se je zgodilo! Ne Bragadinu ne Serenissimi ne služim!»

«Podkupili so te!» udarja Dalmatinec neizprosno. «Ko so ti dali čast, so ti vzeli prostost. Videl sem razločno. Mornarji niso dvomili, ko je bila odločilna ura. Ti pa si omahoval in omahuješ še danes. Kdor pa omahuje, ne pride nikdar do cilja. Glej, tu je začetek tvojih muk in tvoje krivde, tu je tvoj zlom!»

Golja strmi; zdi se mu, da se dviga Lorenzo pred njim kakor rastoč stolp.

«Torej ni bilo med nama prijateljstva?» vprašuje osuplo. «Nikdar ne?»

«Ne vem, če je bilo kdaj! Gotovo pa je, da ga ni več!»

«Razumem! Razločno govoriš!»

«Samo tak govor je še mogoč med nama!»

Brez besede stoji Golja pred njim. Veliko udarcev je doživel v zadnjih časih, a da bo Lorenzo med njimi, ki ga bodo bili, ni mislil nikdar. Ponižan je stal tu in ponos je vpil v njem, da je prosil milosti, da jo prosi z vsako besedo, ki jo še spregovori.

«Bodi zdrav!» je dejal Dalmatinec, a roke ni ponudil Golji. Odšla sta s prijateljem, Just pa je stal sredi ulice kakor otrok, ki mu je bridkost do vrha zalila srce.

2.

Prišlo je deževje in je nekoliko ohladilo žgoče kamenje v Famagosti. V mestu ni bilo več tako neznosno, a ljudje niso nič laže živeli radi tega. Vojaštvo je bedelo neprestano in ljudstvo mu je pomagalo. Ker ni bilo spočetka nikakega napada, so se bali vsi, da se bo sprožil iznenada in ko bodo najmanj pripravljeni. Zato so varovali ogrožena mesta noč in dan in ob vsakem vremenu.

Teden je mineval za tednom. Vsi pa so bili enaki: vsi dolgi in utrudljivi, polni skrbi, mučnega pričakovanja, nečesa usodnega, velikega. Poredko so grmeli strelji in stresali mesto, a vznemirjali so silno, ker so govorili, naj bodo ljudje pripravljeni vsak trenutek in na vse. Zato so tem pogosteje peli zvonovi in klicali množice v cerkve, da so tu kleče prosili Boga brambe in pomoči.

In prav pogosto so potem množice odhajale iz cerkve naravnost na obzidje. Duhovniki so jih vodili in jih vnemali za sveto stvar. Borba je bila tudi njihova. Sam škof je stal sredi bojevnikov ter jih je izpodbujal za uro preizkušnje. Nevarnost jih je zblížala, združila, in vsi so mislili le eno, kako si ubranijo življenje. To je bil najvišji zakon, krog katerega se je sukalo vse.

Poveljnik Bragadin je razumel, da so začeli uporabljati Turki novo orožje — lakoto. Izstradati so hoteli posadko in jo tako prisiliti, da se preda. V Nikoziji so se bili prepričali, da živeža ni veliko, morda komaj za nekaj mesecev. Zato niso hoteli brez potrebe naskakovati trdnega zidovja. Pričakovali so, da jim pade Famagosta prej ali slej kot zrelo jabolko v naročje.

Baš tega se je trdnjasko poveljstvo najbolj balo. Bragadin je vedel, da bi se moral izstradan vdati brezpogojno, zato je skušal urediti prehrano enakomerno. Poleg tega je mislil tudi, kako bi dobil kaj živeža po morju. Pristanišče še vedno ni bilo zaprto, s pogumnimi mornarji bi se dalo vdreti z morja v luko. A kako obvestiti Serenissimo, česa je Famagosti treba?

Bragadin je dobil dvojico drznih, zanesljivih mož in ju v deževni noči poslal preoblečena preko ozidja. Preiskal je prej,

kje bi se najlaže presekalo turško taborišče in je dal junakoma vsa potrebna navodila na pot. Objel ju je in poljubil pred odhodom. Nato pa je nestrpno čakal tretje noči. Bil je gotov: če se namera posreči, bosta moža v tretji noči že izven nevarnosti. Zelena raketa mu bo naznanila, da sta daleč onkraj turških črt.

Toda tri noči je čakal zaman — dogovorjenega znamenja ni bilo. Pač pa so mu ob zori tretjega dne naznanili, da je pred glavnimi mestnimi vrati na dveh visokih drogih dvoje glav, dvoje žalostnih prič, da sta mrtva oba drzna junaka. Poskus se je ponesrečil, Bragadin je moral misliti na nove zvijače, na nove poti.

Lakota je pričela gospodariti v mestu, na vseh obrazih se je že poznalo. Hrane je bilo še vedno, a kakšne! Če ne bi imela Famagosta velikih skladišč beneškega sladkorja, namenjenega prej v Sirijo, bi šlo obleganim še trše. Tako je sladkor nadomeščeval vsakdanjo hrano. A to je bilo vse premalo.

Golja je sameval. Res, da še ni stradal, a njegova samotnost je bila hujša od lakote. Prve tedne, ko so se bili zaprli v Famagosto, se je sam izogibal drugim, zdaj so se oni njega. Življenje mu je postalo neznosno, takih mračnih, mučnih dni ni poznala vsa njegova mladost.

Sem res toliko zakrivil, se je vpraševal, da je padla vsa ta teža name? Je moja krivda res tako velika, da visim tu kot bolnik, ki ne more ne živeti ne umreti? Vse bi laže pretrpel kot pa zavest, da je izobčen od vseh, ki jim je bil nekdanj blizu, s katerimi je živel eno življenje. Sam, brez človeka, ki bi se naslonil nanj v rastoči srčni stiski, je otopeval dan za dnem, podoben komaj razvitemu cvetu, ki je s koreninami iztrgan iz zemlje.

Najmučnejši pa so bili večeri. Sivi in težki so padali nad Famagosto, črno pregrinjalo nad živim mrtvecem. Zgodnja jesen je prinesla deževje in mrak, in trdnjava je bila podobna grobnici, v katero ne posveti več žarek luči.

V takih večerih je Golja blodil brez cilja po mestu in obzidju. Famagosta je postala ječa, ki je vedno strašneje oklepala njegovo mladost. In kakor človek, ki ni sam v sebi dovolj močan, je naposled pribežal v pivnico, v tesno in nizko klet, kjer je hrup prevpil misli. Tu je skušal potopiti v vinu, kar ga je peklo in čemur ni bilo leka.

V krčmi, v zakajenem prostoru, razsvetljenem komaj za silo, sta se spet srečala z Dalmatincem. Ko je Golja sedel sam in strmel predse, se je Lorenzo nenadno vstopil predenj.

«Nisi morda zašel?» ga je nagovoril z glasom, ki se je zdel Justu kakor roganje. «Se nisi zmotil, ko si stopil v to beznico?»

Pokazal je po pivnici, v kateri so bili sami preprosti vojaki. V družbi dvomljivih žensk so se zabavali, pili so, peli ter se objemali.

Kakor da ga je Dalmatinec udaril po obrazu, je bilo Golji. Vzravnal se je, da bi uganil, ali ni Lorenzo vinjen. Prepričan je bil, da ga hoče izzivati.

«Zašel sem, vidim,» pravi rezko; «nisem mislil, da naletim nate!»

Vstane, vzame plašč in hoče oditi. A Lorenzo ga ustavi, da se ga že hoče Just otresti s silo.

«Pa menda vendar razumeš šalo!» se opravičuje Dalmatinec. «Nikdar še ni zašel častnik v to beznico!»

«Najini poti sta ločeni!» ga zavrne Golja. «Pusti me, da grem svojo!»

«Bili sta, a se spet bližata!» pravi Lorenzo. «Namesto, da bi stal na drugi strani, se spet vračaš k nam. Saj vidim dobro! Ali misliš, da ne gledam okrog? Saj imam oči, da gledam!»

Golja čuti, da ni posmeha v Lorenzovih besedah. Tudi trezen je, popolnoma trezen.

«Sedi vendar!» vabi Dalmatinec. «V Famagosti sva — morava biti! Kdo drugi bi gledal, da mu bo dobro tudi tukaj, v tem pasjem brlogu. A ti menda ne spadaš med tiste. Vidiš, lepo je to! Zato pa sediva, da spijeva čašo vina! Danes si ga še lahko privoščiva, še ga nama dovoli koran!»

Lorenzo se šali, Golja pa se ne more odločiti.

«Resno!» ponavlja mornar, ki čuti, zakaj se obotavlja tovariš. «Sedi, saj nimaš kam iti! Veruj mi, že večkrat sem mislil, kako bi te našel kje!»

Dobro so dele Golji te besede, dozdeva se mu, da se Dalmatinec zaveda, kako mu je delal krivico. Sede in naroči vina, ki jima ga ročno prinese dobrodušen krčmar, star, slok Grk.

«To je zdravilo!» se šali Lorenzo. «Kdor ne more drugače pregnati žalostnih misli, naj gre na Ciper pit žlahtno kapljico! V tem pribežališču grešnikov se le z majoliko še ubraniš črnemu obupu, veruj mi! Z majoliko in pa s premišljevanjem, kako bi končno ušel iz te preklete mišnice!»

«Če si bil v Nikoziji, nisi imel sile hoditi v Famagosto», se počasi prične mehčati Golja.

«Ušel sem iz Nikozije, ker sem se oblekel v turške cape. Poznam jezik nevernikov, zato je šlo laže. Bežal pa sem v Famagosto, ker sem vedel, da so beneške in španske galeje že prispele v tukajšnje vode. Vsak čas bi se imele spopasti s turškimi ladjami. Prepričan sem bil, da Turki sploh ne bodo utegnili posedati tod

okrog. Pa ti poseže sam vrag vmes — Španec in Benečan se spreta in se spet ločita! Mi pa smo v pasti! Je že tako, da moram biti povsod tam, kjer gredo stvari narobe!»

Lorenzo pije, vino mu gre v slast. Golja molči in ugiblje, čemu se mu je Dalmatinec sploh pridružil. Še vedno čaka besede v opravičilo radi onega dne, ko ga ni hotel poznati, ko mu ni prizanašal.

«Kaj pa častniki?» vpraša Lorenzo. «Menda so druge sorte v Famagosti kot pa oni v Zadru? Lahkoživci se niso hoteli potruditi semkaj, ne dišijo jim kraji prerokovi!»

«Častnike poznam le službeno, drugače ne!»

«Slutil sem! Pa kaj pomeni to? Se te izogibljejo? Te prezirajo?» ugiblje Lorenzo.

«Ne vem, čemu ta vprašanja. Čudno se mi zdi!»

«Že kdaj mi je znano, da se ne družiš z njimi. In to mi nikakor in vseeno. Če pomislim, da si bil tak bedak —»

«Spet me hočeš žaliti!» se razburi Golja, ki še vedno pričakuje zadoščenja. Vstati hoče, a Lorenzo ga zadrži.

«Res, bedak!» pojasni naglo, «tedaj, ko si se javil prostovoljno v to zanikarno gnezdo! Mari hočeš, da te še pohvalim? Ali si mislil, da greš v Benetke?»

«Vedel sem, kam grem. Šel sem tisto pot, ki mi je še ostala. Edina! A pustiva raje in ne govoriva o tem!»

«Tako? O čem pa naj govoriva?» se segreva Lorenzo. «O neumnosti je treba najprej govoriti! To je najpotrebnejše! Če prav razumem, si hotel v smrt. O, mladega človeka napade včasi kaj takega! A če bi tudi ne bilo drugega, toliko pameti bi še lahko imel, da bi vedel, da Serenissima ni vredna tvoje kože. Če si prisegel, da preliješ kri za Boga in domovino, lahko odložiš. Ne bo ti zameril nihče! Prej bodo rekli, da si bil pameten.»

«Kaj mi je do prisege!» se otresa Golja.

«Tako je! Vsi tu notri so prisegli, da bodo dali življenje, pa mislijo vsi na tisti dan, ko tega ne bo treba. Vsi čakajo le eno, kako in kdaj bi se rešili. Tudi jaz sem se že naveličal — mislim, da ti lahko zaupam — zraka v Famagosti. Zato bi ga prav rad menjal!»

«Menjal ga boš,» prekine Golja, «ko bo gospodar odprl kletko!»

«Upam, da ga bom menjal brez gospodarja. Meni je že v krvi, da rad delam brez njega. V tej luknji ne čakamo svobode. Jaz pa bi bil rad prost! Kaj meniš?»

Dalmatinec tiplje, ne nanese se popolnoma na Goljo.

«Ne želim si nikamor več!» pravi ta mračno. «Tu sem in tu končam!»

«Vzemi te vrag!» se razsrdi Dalmatinec. «Pa pojdi rajši na najvišji stolp trdnjavskega ozidja in se trešči v globočino! Videl boš, da bo takoj dovolj! Res ne veš, da je šele začetek, kar doživljamo?»

«Kaj naj še pride posebnega?»

«Kaj še? Ura, ko ne bo ne kruha ne vode! Ko ne boš več mogel držati orožja v roki! Ko se boš vlačil ko senca, ko boš žrl travo!»

«Kaj še?» vpraša Golja zaničljivo.

«Naskoki, brezumni boji!» vzkipeva Dalmatinec, ki ga mineva potrpežljivost. «Podrti stolpi, sestreljeni zidovi in v njih človeška mrhovina! Jarki, napolnjeni z mrličji, smrad, blato in kri, smrt in konec! Da si videl vse to v Nikoziji, prekleto, ne bi več čeljustal!»

«Tega čakam! Čim prej pride, tem bolje!»

«Kakšen vrag te je obsedel? A nekaj ti povem naravnost! Če si napravil to budalost, da si prišel v to peklenko past po svoji volji, če si napravil budalost radi žensk, potem si vreden palice!»

«Lorenzo!» zagrozi Golja in stisne pesti.

«Ne bom tiho!» se upre Dalmatinec. «Če že počenjaš neumnosti, vsaj ne pozabi matere!»

«Spomnil sem se je iz Zadra. Mislim, da se bo preživljala za silo!»

«Sebičnež! A tega nisi pomislil, da ne bi preživela, če bi zvedela o tvoji smrti? Da bi se vrgla v morje, če bi zvedela, da si šel prostovoljno v smrt in povrhu še radi žensk? Dosti jih je na svetu, a niti ena ni vredna, da bi se končal radi nje, posebno pa ne Benečanka! Toliko jih tudi ti že lahko poznaš!»

Golja molči. Pogosto se je spominjal matere, tudi tu v Famagosti, a da bi mogla umreti od žalosti, tega ni pomislil.

Lorenzo pije in ga opazuje. Majoliko potisne predenj in ga spodbuja: «Pa vsaj pij, če že praznuješ svoj črni petek! Vino obodri človeka!»

Golja pa se ne dotakne pijače, besede mu ni iz ust. Predse zastrmi, da začne Lorenzo odkimavati z glavo.

«Kaj ti je vzelo besedo? Si se morda začel kesati, da si prišel semkaj? Se ti vendar le prično odpirati oči?»

Golja dvigne pogled, s težavo se odloči.

«Čuj!» pravi vznemirjeno. «Mi veš povedati, kaj je s plemičem, z Vendraminom?»

«Gloria in excelsis!» se zasmije Lorenzo in dvigne majoliko. «Še si živ! Še nisi pokopan v Famagosti! Kaj je z Vendraminom? Kdo naj ve? Le to mislim, da mu ni hudega! Takega gada

ne ubije palica in ne stre kamen! Še bo sikal — če bi le mogli poleg njega tudi mi!»

«Veš kaj natančnejšega?»

«Ni bilo časa, zlato moje, ni bilo časa poizvedovati! Kadar ti gori za petami, paziš, da te ne ožge! Ni bilo časa, res ne!»

«Kaj pa ona, sestra?» vprašuje Golja kakor iz groba.

«Lahko bi ti odgovoril prej, preden si vprašal!» se zasmije Lorenzo. «Saj sem videl besedo v tebi!»

«Kaj je z njo?» vprašuje Just napeto.

«Z Amelijo? V Benetkah je.»

«Je gotovo v Benetkah?»

«Preveč vprašuješ! Ladjo smo oskrbeli, spremili jo, ko je odhajala, poslovlili se — vse skrivaj, a z njo nisem mogel, dasi bi bil najrajši šel!»

«Kdaj je bilo to?» hoče vedeti Golja.

«Oni večer, ko je gorela galeja. Reči moram: Amelija je bila moja sreča! Če ne bi imel opravka prav usodni večer z njenim odhodom, morda ne bi pil danes ciprskega vina in ne bi nikdar branil Famagoste. Iskali so me, da bi me pobili, kakor toliko drugih! Ko pa so me zaprli, ni bilo prič proti meni radi one noči! Nihče me ni videl, nihče ni vedel, kod sem se potikal in jaz sem svobodno lagal krvniku.»

«Kaj je dejala Amelija pri odhodu?»

«Naj te lepo pozdravim —»

«Zares?» se razvname Golja.

«— če te bom videl v Famagosti!» se smeje Lorenzo in spet pije. «Kaj bi dejala? Ali se nista zmenila že sama? Saj sta imela časa dovolj!»

«Ničesar ni dejala?» vprašuje Golja kakor odsoten. «Niti besedice?»

«Če bi imela kaj reči, bi te poslala k oni patricijki!» se razjezi Dalmatinec. «K bogatinki! Kaj naj ti reče drugega!»

«Vse sem ji povedal,» pravi Golja, «vse, kar je bilo!»

«A meni ne!» se srdi Lorenzo. «Kaj vem, kako se je vse plelo? Da nisi nikdar pogledal Mocenigove, bi bil danes srečnejši!»

Še niže se skloni Golja nad mizo in z obema rokama si pokrije obraz. Dalmatinec pa ga gleda in ne ve, ali bi se mu rogal, ali bi ga tolažil.

«Tako je torej s tabo?» pravi naposled. «Pa si res ne bi bil mislil nikdar! Čuj, Golja! Veš, kaj je tvoja najhujša napaka? To, da ne znaš riti kot krt! O, če ti ukažejo drugi, potem delaš čudeže! Gore bi vzdigal! A če moraš pomagati sam sebi, si ne veš sveta! Velik revež je, kdor zna delati le drugim in kar mu

ukazujejo drugi! Amelijo si omenil. Ali meniš, dá jo boš videl še kdaj, če boš tukaj čakal pogina?»

«Tudi če bom poleg nje, mi bo nedosegljiva!» odvrne Golja.

«Kako moreš reči to?»

«Prelomil sem z vsemi v odločilni uri in najhuje z Vendraminom. Ti je znano to?»

«Vem!»

«Nikdar mi ne bo odpustil!»

«Prav praviš! Tega ti ne more odpustiti! Amelija — Amelija pa lahko naredi, kar hoče sama. Če boš čakal tukaj in silil v zemljo, ti prisežem, da je ne boš videl nikdar več v življenju. To ti pa moram povedati: ako se že hočeš na vsak način končati, zakaj nisi imel poguma v Zadru? Tam bi dosegel veliko, če bi samo tvegaj glavo! Morda bi sploh šle stvari drugače, posebno tvoje! Ali res moraš vedno priti prepozno? Zdaj ti menda ni nič do življenja, tedaj pa si trepetal!»

«Ni res! Trepetal nisem nikdar!» ugovarja Golja. «Samo uvidel nisem, čemu naj se borim!»

«O, tu boš pa spoznal kmalu, če nisi že! Tu je komedija čisto prozorna! Dva se bijeta — to se pravi kričita, da se bijeta. Na eni strani je Serenissima signoria, na drugi so vezirji, paše, begi in kakor se že imenujejo. Čemu se bijeta? Za križ in za polmesec? Za pravo vero? Kaj še! Za Ciper gre, za njegovo bogastvo in za bogastvo vseh drugih zemelj tu v Levantu! Oboji bi ga radi imeli, pa je za oboje vsega premalo. Mislim, da vidiš to tudi sam.»

«Nič novega mi ne pripoveduješ. Pa tako je in se ne da spremeniti!»

«Ni res!» ga zavrne Lorenzo.

«Res je! Stvari gredo svojo pot in ne ti ne jaz jih ne moreva ustaviti!»

«Prav lahko! Videli smo pred Zadrom!»

«Pred Zadrom smo videli, da to ni mogoče!»

«Pred Zadrom smo videli, da je vsako sredstvo dobro, kadar hočemo kaj doseči. Bili smo bedaki pred Zadrom. Dali smo se prevariti! Sicer bi se bilo izteklo vse drugače!»

«Bodi po tvojem!» pravi Golja posmehljivo. «A kako misliš danes o vseh teh ljudeh, ki čepe v Famagosti in čakajo, kar pride?»

«Slepi so. Ne vidijo, da so igrača v rokah velikih!»

«Slepi so, prav!» meni Golja trpko. «Ali sva midva tudi slepa?»

«Napol! In če si ne bova pomagala, sva popolnoma slepa!»

«Toda vsi ti tisoči?» vprašuje Golja. «Kako naj si pomagajo, če ne s tem, da se branijo ali pa pobijejo oblegovalce z izpadom?»

«Oči jim je treba odpreti!»

«Če jim boš odpiral oči kakor pred Zadrom, te obglavijo. Z Bragadinom se ni šaliti, verjemi!»

«Tudi on je varalica. Ljudem pravi, da gre za križ, pa gre le za signorio.»

«Torej bi bilo treba vzdigniti te ljudi, ki čakajo tukaj smrti, proti Bragadinu in proti Signoriji? Pometati jih v morje?»

«Da!» pravi Lorenzo kratko.

«Da!» ponavlja Golja posmehljivo. «Med tem bi Turki planili v mesto in podavili še ostale. Dragi moj, pojdi še prej k našim sosedom onstran ozidja, pa jim lepo razloži: Vaš polmesec, za katerega se bijete, je sam prazen nič, in vaš paradiz, v katerega silite kar gorki, je le pesek v oči. Za obojim se skriva zgolj plen vaših gospodarjev, ki ga vi grebete iz žerjavice s svojimi golimi rokami. Koljete nedolžne ljudi in — kar je najlepše — plačujete pri tem s svojo kožo. Ali se vam spleča?»

«To bi bilo treba storiti!» prekine Dalmatinec. «Misliš, da bi ne bilo pametno?»

«Kar poskusi! Jezik ti izdero, oči ti iztaknejo, ušesa porežejo. Prav pametno bi bilo, res!»

«Pride čas, ko bodo ljudje sami sprevideli to!»

«Nikoli! Vrzi jim še nekoliko plena, kakor delajo, pa imaš pred sabo popolno zver! Vsi so enaki, mali in veliki in žival je v vseh! Zver včasi udomačiš, ukrotiš je ne! V Zadru so klali vsi, tudi uporniki!»

«Ne dotikaj se teh!» zavrača Dalmatinec razburjeno. «Nimaš pravice. Ti sam si ubil našega človeka!»

«On je hotel mene ubiti!»

«Videl je v tebi orodje nasilnikov!»

«To mu je bila pretveza!»

«Boj nasilnikom je silobran», zavrača Lorenzo. «Če bi zadrski uporniki klali bolje, bi si ohranili glave! Zver se ukroti le s silo. Če je ti ne ukrotiš, bo ona tebe! V tem je vsa uganka. Čudim se, da še vedno ne uvidiš tega! Saj si tudi sam tepen, nič manj kakor jaz. Praviš, da si prišel prostovoljno semkaj! Pa si enaka žrtev, kakor toliko drugih. Trpiš in boš trpel isto, kakor vsa ta čreda ovac, med ozidjem in izven njega!»

«Počasi, Lorenzo! Se ne spominjaš več, kako si govoril pred tedni? Danes so tvoje besede drugačne! Podkupljenec, slabič, podlež, si mi očital, da sem!»

«Ni bilo nekaj resnice — vsaj nekaj — v mojih besedah?»

«Nekaj resnice, praviš? Morda toliko, da se smeš ponižati in govoriti danes z menoj? A kaj praviš na to, da sem prisegel v

onih usodnih dneh vojni stranki? Da sem šel proti upornikom na galeji „Santa Gerusalemme“? Kaj praviš na vse to?»

«Govoriš resnico?» osupne Lorenzo. «Pomagal si poklati upornike? Podaviti jih?»

Golja vidi, kako je iznenadil tovariša, ki ni pričakoval takega razkritja. Nalašč mu ne odgovori, dasi Dalmatinec nestrpno pričakuje besede. A še preden se dobro zave iz prve osuplosti, vstopi v pivnico vojaška straža.

«Roke kvišku!» ukazuje vodja že na vratih in išče okrog z očmi. «Kateri so zadnji trije, ki so prišli sem?» vpraša navzoče.

Nihče se ne oglasi.

Vodja straže pokliče krčmarja, a Grk zmajuje z rameni in se izgovarja, da ne ve. Vojak sili vanj, grozi mu, da bo zaprl njega, a lokavi starec noče izdati nikogar.

Tedaj pokliče komandant temno človeče z ulice ter veli, naj izbere one, ki jih pozna. Vohun takoj poišče dva vojaka, ki pa z vso odločnostjo ugovarjata.

Vzlic temu ju uklenejo. Za tretjega vohun spočetka dvomi, a se naposled le odloči. Izbere Lorenza, ki ga uklenejo vzlic temu, da se upira.

«Strahopetec! Kako si upaš biti ovaduh, če ne poznaš človeka?» buri Dalmatinec. «Ne veš, da si nakoplješ kazen na glavo, če si se polakomnil denarja pri ovajanju nedolžnih ljudi? Govori, me poznaš?»

Vohun ne odgovori, le vodji straže pošepeta nekaj na uho.

«Sami ste videli, kako je dvomil!» izrablja Lorenzo trenutek. «Vsi ste priča, da me je izbral kar na slepo srečo! Poveljnik! Dolžnost straže je, da uklene lažnivega ovaduha!»

Straža omahuje, Dalmatinec je še odločnejši.

«Tudi teh dveh ni poznal!» napada vohuna in kaže na uklenjena tovariša. «Tudi ta dva izpustite!»

Vohun je v precepu, bledica mu pokrije obraz. Zdi se mu, da je trenutek nevaren in da mora rešiti sebe.

«Poznam jih!» se hiti opravičevati. «Natančno poznam vse tri! Šel sem za njimi do vrat, kakor mi je bilo rečeno. Ti trije so!»

Poveljnik ne pomišlja več. Vojakom poberejo orožje, nato jih odvedo uklenjene. Le toliko časa ima še Golja, da vpraša komandanta, kaj so zagrešili.

«Ščuvali so vojaštvo,» pravi: «sumi se, da so v zvezi s sovražnikom!»

Več poveljnik ne pove, patrolja pa odide v noč. Golja strmi za njimi in zasmili se mu Lorenzo kakor je bil do tega trenutka njegov najstrožji sodnik.

(Dalje prihodnjič.)

KNJIŽEVNA POROČILA

France Kidrič: Zgodovina slovenskega slovstva od začetkov do marčne revolucije. Razvoj, obseg in cena pismenstva, književnosti in literature. Izdala Slovenska Matica. V Ljubljani. MCMXXIX. 1. snopič. 156 strani.

Slovenska Matica, ki je že z lanski publikacijami dokazala, da je preživela svojo povojno krizo in da je še vedno poklicana omogočati izdajanje znanstvenih del, zlasti umetnostno in slovstveno teoretičnih, je letos med drugim naklonila svojim članom prvi snopič velike in reprezentativne Zgodovine slovenskega slovstva. Slovenska in južnoslovanska javnost je potrebno in pričakovano delo pozdravila z izrednim priznanjem (prim.: Jutro 25. maja 1929, Slovenec 1. junija 1929 in Srpski književni glasnik 1929, 235); to po vsej pravici tudi zasluži.

Že oprema knjige pomeni za naše razmere okusno novost. Ne mislim tu samo na papir, tisk in črke, ki sodijo med najboljše in najlepše, kar premoremo, ampak zlasti na zunanji in notranji naslov (po načrtu arh. Plečnika) s črkami, razvrščenimi po mirnih geometričnih likih v rdečem in črnem tisku. S tako zunanostjo se pri nas ponaša le malo knjig, morala pa bi postati običajna.

Kakor zunanja, tako je nova tudi notranja arhitektura. Avtor se je zavedal, da so «zastarelost metode, nepreglednost periodizacije, nezadostno iskanje vzročnih zvez, pomanjkanje doganljivosti in sinteze pač glavni vzroki, da naše literarne zgodovine laiku niso oni vzljubljeni kažipot, ki bi mu morale biti» (LZ 1927, 450). Zato si je moral poiskati novo metodo, novo arhitektoniko. Že v naslovu je označil, da mu je šlo za razvoj, obseg in ceno pismenstva, književnosti in literature. (Termini so deloma novi, a v glavnem v skladu z onimi, ki jih rabi v svojih predavanjih univ. prof. Prijatelj; pismenstvo obsega rokopisne spomenike, književnost vse, kar je izšlo v knjigi, literatura pa produkcijo z umetniškimi stremljenji; slovstvo je najširši pojem in obsega poleg naštetega tudi v ustnem izročilu živo narodno pesem in prozo.)

Nova smer Kidričevega iskanja se vidi tudi v periodizaciji in v razvrstitvi snovi. Od šestih poglavij prvega snopiča (1. Stoletja beležk brez literarne tradicije; 2. Delo za protestantski repertorij v 16. stoletju; 3. Ob pedesetletnici protestantske knjige; 4. Delo katolikov izza srede 16. stoletja; 5. Knjižna pomagala protestantov 1598—1750; 6. Ob dvestoletnici slovenske knjige) sta tretje in peto poglavje posvečena ceni, sintezi, ostala razvoju in obsegu.

Moderni slovstveni zgodovinar se ne zadovoljuje z nanizavanjem in naštevanjem dogodkov in z biografskimi ekskurzi, temveč hoče podajati živ razvoj, linijo in kontinuiteto. Zato je tudi Kidrič pri razvojnih poglavjih stopal po novi, neizhojeni, a hvaležni stezi. Po uvodnih izvajanjih, ki črtajo evropski okvir (pozna se, da se je globlje bavil s komparativno literaturo), se je ozrl na splošno socialno in kulturno stanje na Slovenskem, dognal eventualna književna središča, kjer je ali pa ni vzkliko to, kar bi bilo pričakovati, in zakaj ne, nato pa se lotil razvoja.

Ker je odklonil bio- in bibliografski način dosedanjih naših slovstvenih pregledov (stavek v Srpskem književnem glasniku o. c., ki pravi, da je gospod prof. Kidrič «pristalica biografsko-bibliografskog smera u književnoj istoriji», je pač pomota!), ni usmeril svoje dispozicije (in delitve v odstavke) po osebali, marveč po generacijah, ki jih računa po 25 do 30 let. Samo bistvene, za slov-

stveno zgodovino pomenljive podatke iz življenja piscev je omenjal v zvezi z literarnimi dogodki, na koncu vsake generacije pa še letnico smrti; ostali podatki so takó v biografskem leksikonu. Da ni bilo treba razkosati razdobj s podnaslovi, jih je postavil nad črto. Zbrani v zaporednost dajo tole zanimivo sliko: n. pr. za 2. poglavje: širjenje protestantizma do 1548; poskusi (slovenski književni) 1525—1540; akcija proti protestantom 1547; Trubar 1548 do 1553; zveza med Vergerijem in Trubarjem 1554—1556; Trubarjeva slovenska in hrvatska tiskarna 1556—1561; Ungnadov biblijski zavod 1561—1563; splošni razmah prve in druge generacije 1565—1589; prizadevanje druge in tretje generacije 1590—1598; ali pa za 4. poglavje: vpliv protestantske književne prakse; sodobniki protestantov 1551—1559; tretja generacija 1596—1630; Hrenova generacija 1559—1630; poskusi četrte generacije 1631—1677; ustalenie programa 1678—1750. Lep dokaz, da more biti delo sistematično in pregledno, čeprav ni zunanje razdeljeno na nešteto odlomkov. Že v svojih predavanjih je prof. Kidrič izražal zahtevo, da bodi tudi znanstven spis zgrajen kakor novela: vsako poglavje pripravljaj za novo in novo izviraj iz prejšnjega. Nepretrgano prikazovanje celotnega razdobja z enotno vodilno smernico in po generacijah, ki so druga drugi pripravljale in trebile pot, torej stopnjevanje od rahlih začetkov do intenzivnega dela, razmaha in boja, ter iskanje vzročnih vezi so momenti, ki povzročajo, da čitaš z zanimanjem in napetostjo. Zlasti protestantska doba je slikana, rekel bi, dramatično. Tudi dejstvo, da je to znanstvena knjiga brez motečih opomb pod črto, je v korist zunanji obliki in gladkemu čitanju. Kar spada k stvari, je avtor pač povedal v tekstu; pod črto se omenjaj po njegovi šoli le gola dokumentacija, a ta bo zbrana na koncu zaključnega snopiča, kjer jo bo našel, kdor ne bo čital knjige zgolj v informacijo in kot kažipot. — Z redko iznajdljivostjo je znal vzbuditi zanimanje za še tako neznatno snov; dà, celo popolnoma negativna, književno brezplodna razdobja živé pod njegovim peresom; ni se jim izogibal s suhimi ugotovitvami o literarni revščini ali z molkom, ampak se je zamišljal, primerjal in iskal vzroke. V 15. stoletju n. pr. se je v področju znanstva in slovstva vršila drugod že ostra tekma živih jezikov z latinskim, pri nas pa še najpotrebnejših cerkvenih tekstov ni bilo v slovenščini; nosilec tekme z latinščino je bila namreč pri nas — nemščina. V taki zvezi našteva avtor mimogrede celo tujejezično (nemško ali latinsko) književno delo na naših tleh.

Literarna aktivnost ni vedno odmev osebne nadarjenosti, ampak često odmev političnega in socialnega ustroja, ki ga mora zato moderna slovstvena zgodovina upoštevati bolj kakor dosedanji naši slovstveno-zgodovinski pregledi. Kidrič je s temeljito sistematično izčrpal vse politične in socialne momente, ki utegnejo vplivati na tako ali drugačno kulturno stanje. Zlasti literarno uboštvo pred 16. stoletjem in v 17. stoletju je na ta način postalo popolnoma umljivo. Seveda se zunanji dogodki vpoštevajo le do potrebne mere. Tridesetletna vojna, ki so jo doslej po krivici navajali v opravičilo polstoletnemu molku, se po pravici niti ne omenja, saj je med tem dolgim slovenskim molkom «poleg latinske tudi nemška literarna produkcija Kranjcev že nenavadno naraščala». Tudi pri protestantizmu je zadoščalo, če je avtor podrobneje orisal širjenje nove struje le do 1548, kajti njen nadaljnji razvoj se že tako zreali v književnem delu in uspehu.

Ker je imela slovenska knjiga pri oblikovanju Slovencev v zavestno narodno skupino važno, če ne najvažnejše vloge, se mora uvaževati ne samo literatura (produkcija z umetniško ambicijo), ampak tudi pismenstvo in književnost, torej tudi cerkveni, šolski in poljudno strokovni repertorij. Táko vseskozi preporoditeljsko obravnavanje si je osvojil Kidrič. Sprejeti je treba njegovo

tezo, da mora biti cerkveni književnosti dodobra zadoščeno, preden more nastati druga; šele takrat, ko neha cerkev biti edina ustanova, ki lika jezik in vzdržuje književno tradicijo, more zgodovinar prekiniti z upoštevanjem cerkvenega repertorija (LZ 1927, 453). Ker ne sega prvi snopič tako daleč, ko se je to pri nas že zgodilo, je seveda dobršen del posvečen tej stroki slovstvene manifestacije, tembolj, ker sta obe veliki v tem snopiču obdelani razdobji izrazito verskega značaja.

Za oceno cerkvene književnosti pa je bilo nujno neko merilo, t. j. minimum tekstov, ki so bili potrebni. To potrebo je Kidrič prav spretno določeval s splošnim kulturnim stanjem, posebej pa še z ugotovitvami primerjalne književnosti. Serija cerkvenih tekstov v 15. stoletju n. pr., ki so jo drugod imeli že splošno prevedeno v narodne jezike, je bila pri nas bolj kot pomanjkljiva.

Če že cerkveno nabožni teksti pričajo, «da so iskale podzavestne energije malega naroda prostorčka na solncu višje kulture» (LZ 1927, 452), ni dvoma, da so šolski pripomočki in drugi strokovni tiski še važnejši znanilci stremjenja po višji kulturi in zato potrebni vsega uvaževanja.

Posebno pažnjo je posvetil Kidrič tretjemu in petemu poglavju, ki sta v zgodovini slovenske slovstvene zgodovine ne le po metodi, ampak tudi v meritornem pogledu nekaj novega; tretje je sinteza protestantske, peto pa ocena rekatolizacijske in katoliške dobe. Zgrajeni sta čisto enako in simetrično, o čemer pričajo že enaki naslovi nad črto. Taka zgradba je omogočila dosledno in prav zanimivo primerjanje obeh dob. Ne glede na to, da je katoliška doba trajala najmanj trikrat tako dolgo kot protestantska, je vzporeditev pokazala zanjo ne baš razveseljive ugotovitve, ker se skoro na nobenem področju ne more ponašati z napredkom, pač pa marsikje z občutnim nazadovanjem. Že splošni kulturni nivo je bil nižji kot v 16. stoletju: ne šolstvo, ne tiskarstvo, niti biblioteke ne vzdrže primerjanja z istimi ustanovami v protestantski dobi; tudi izobrazba književnikov katolikov je bila manjša od one, ki so je bili deležni protestantski pisci. P o l o ž a j n e m š č i n e se je v 17. stoletju in v prvi polovici osemnajstega ojačil. Če je tedaj celo cerkveni književnosti sorazmerno mnogo manjkalo, da bi mogla tekmovati s protestantsko, je razumljivo, da je tudi šolska knjiga imela tedaj «manj zaslombe nego v ideologiji protestantizma». Jezikovni problem za epigrafiko in akte se ni premaknil z mesta, tako «da se je smela še vedno ponoviti informacija Trubarjeva, Valvasorjeva ali Hipolitova, da se rabi za vse take posle nemščina». Nič bolje ni bilo z literaturo in znanstvom. O narodnih znanosti se je sicer začela razvijati zgodovina (Schönleben, Valvasor), nekoliko celo slovstvena zgodovina (Valvasor), filološka pomagala pa so kazala najmanj vidnega napredka. Prav tako je v formalnem oziru šlo marsikaj nevarno rakovo pot. Odnos do Slovencev in Slovanov še ni bil razjasnjen; gradiva, ki bi kazala na zavest o slovenski celokupnosti, je bilo v izjavah polihistorjev in pisateljev katoliške dobe manj kot v beležkah slovenskih protestantov. Razmerje književnosti do družbe ni bilo več tako idealno kot takrat, ko so se deželni stanovi na Slovenskem s tako vneto zavzeli za procvit slovenskega tiska (biblija). Krivico pa bi delali rekatolizatorjem, zlasti pa poznejšim mirnim katolikom, če jim ne bi priznali, da so, čeprav s precejšnjo zamudo, končno le «zasidrili slovensko knjigo tako, da opasnost popolnega zastoja ni več pretila».

Med navedenimi in poudarjenimi vidiki je cela vrsta takih, ki jih tradicionalna slovenska slovstvena zgodovina ni upoštevala; v taki zvezi pa jih sploh ni še izrabila.

Taka je torej v glavnih obrisih prva sinteza slovenskega književnega in kulturnega življenja v starejši dobi. Jasno je, da čez noč ni mogla nastati. Mnogo težaškega dela je bilo treba prej opraviti in večji del ga je opravil v 25 letih Kidrič sam. Njegove znanstvene razprave, monografije in biografije, recimo od Trubarjeve biografije (v celjski Domovini 1908) pa tja do Razvojnne linije slovenskega preporoda (v Razpravah V—VI, 1929) jasno kažejo, kako sistematično si je utiral pot: vsi njegovi tiski (v kronološkem redu so zbrani v pravkar izšli Zgodovini slovenske univerze 512—514) tvorijo celoto brez ponavljanj; dognanja v njih je mogel skoro brez korekture sprejeti v svojo knjigo.

Predsodek pred slovstveno zgodovino v šolski knjigi, ki je naše izobrazence oviral, da se zanj niso dovolj zmenili, je z Matično publikacijo, vsakomur dostopno tako glede stroškov kakor glede lahko umljivega prikazovanja, odstranjen. Pa tudi v šolo bi sodil tak način obravnavanja naše slovstvene in kulturne zgodovine, ker bi dijak utegnil več pridobiti od sinteze kot od biografij in bibliografij.

Nekaj tiskovnih pomot je zabeleženih zadaj na platnicah; na str. 111 je treba letnico 1688 kot začetek verskih iger v Rušah popraviti v 1680 (prim. Slov. biogr. leksikon 573); na straneh 62, 64 in 68 mora stati zaradi doslednosti nad črto «protestantske (knjige)» in ne «slovenske». Praktična novost so letnice brez pike in brez označbe «leta», oziroma «l.». M i r k o R u p e l.

Dóktorja Francéta Prešérna Zbrano delo. Uredila Avgust Pirjevec in Joža Glonar. V Ljubljani MCMXXIX. Založila Jugoslovanska knjigarna. Strani XXXI + 295.

Spričo pomembnosti, ki jo ima za nas Prešernovo delo ne le po posameznih pesmih, ampak v celoti, smo že dolgo želeli take izdaje Prešerna, ki bi v eni knjigi obsegala celokupno njegovo pisano in tiskano izročilo, izdaje, ki ne bi bila le podoba svoje dobe in razmer, ampak nepotvorjen obraz pesnitka. Generacijam pred nami iz zunanjih in notranjih razlogov ni bilo dano, uresničiti teh stremeljenj, in pričujoča knjiga je prvi poskus, dati vsega Prešerna. Kako je ta poskus uspel?

Od Uvoda k Prešernovemu Zbranemu delu bi pričakovali, da bi nam dal še v nekem bistvenejšem kot zgolj aritmetično dobesednem smislu vsega Prešerna. Iz življenja in dela pesnikovega naj bi povzel njegov duševni lik, očrtal vznik, rast in dozorevanje umetnika in pokazal slovenski značaj in občečloveški pomen njegove umetnosti. Obenem pa naj bi bil pojasnilo in dopolnilo vsej izdaji. Teh pričakovanj Pirjevčev uvod ni izpolnil. Je le bled in nedoločen očrt Prešerna in dobe, ki priča, da ga je avtor napisal, preden se je doboril do lastnega odnosa k pesnikovemu svetu. Tam, kjer naj bi segel v globino človeškega, zabrede naravnost v banalnost in si mora pomagati s kurioznimi stilizmi in splošnimi stavki. Taki so odstavki, kjer se na primer ustavi ob Prešernovem iskanju žene, ali kjer se razgovori o posameznih pesnitvah ali o značaju pesnikove umetnosti. Slovenstvo se menda Prešernu indirektno sploh odreka, češ, da je «objektiven, misleč duh, ki ni vezan ne na kraj, ne na čas, ne na narod in ne na osebo» (str. XXXI.). Značilno je, kako se avtor loteva Prešernovega problema od najrazličnejših strani, ne da bi tudi eno samo vsaj sumarično obdelal, na primer o pesniških oblikah (str. XV.) ali o motivih (str. XVIII.). Ker je brez hrbtnice, ga tudi literatura o Prešernu ni mogla podpreti, ampak ga le še duši, čeprav se dá dokazati, da je ni vse pregledal.

Ta uvod še zdaleka ni izraz sedanjih dognanj in doživetij ob Prešernu. Bolj od vsega se je maščevalo, da sta šla urednika mimo Žigona. In vendar

pomeni Žigon razdobje v razvoju prešernoslovja in v zgodovini naše literarne vede sploh. Z municijoznim delom in veliko potezo hkratu nam je odprl pot v posebnost Prešernovega ustvarjanja. Po tenkočutni analizi, ki ji dotlej ni bilo para v domači in morda tudi v tuji literaturi ne, je pokazal veličino in moč uma, ki ni privzel pustih poetičnih shem, ampak prodril v zadnje bistvo pesniških forem, jih oblikoval v dovršene organizme in jim iz lastnega dodajal novih. Razgrnil nam je Prešernovo notranjo pot in nas prepričal o nujnosti te poti. Poleg vse znanstvene akribije se javlja v Žigonovem delu duh, ki res ume prisluhnti utripom neiztrohelega srca, jim odkriti najintimnejših lepôt. Ker so izraz živega in čistega razmerja k umetnikovemu ustvarjanju, združenega s posebno tenkoslušnostjo in pronikljivostjo do najtršega jedra, so nam danes Žigonovi spisi o matematični arhitektoniki razodetje; da niso bili razodetje pred četrt stoletjem, ko so prvi izšli, je mogoče razumeti le iz stremljenj tistega časa. V dobi, ki so v njej še odmevala gesla zamrlega naturalizma, protivnega skoraj vsakemu oblikovanju, in gesla, oblikovno popolnoma anarhične dekadence, ob generaciji, ki je bila pravkar strla dogmatični formalizem Gregorčičevega epigonstva, v vzdušju, ki je bilo nasprotno vsemu, kar diši po učenosti in davninah, se je moralo zdeti znanstveno utemeljeno samostojno Žigonovo izsledovanje matematične arhitektonike kot starokopitno profesorsko obnavljanje šablonskih pravil iz zaprašenih poetik. Še danes se spričo postulatov o svobodi in neposrednosti umetniškega doživljanja v mnogoterih smislih upira misel, da bi bil največji genij slovenstva «štel verze». Toda princip zavestne matematične arhitektonike je neutajljiv* in tvori bistveno komponento Prešernovega oblikovanja. Kdor hoče mimo Žigonovih dognanj, ne pride niti do propilej Prešernove umetnosti. Le če se z ugotovitvami o arhitektoniki strnejo opazovanja te vrste, kakršne sta pisala

* Princip zavestne matematične arhitektonike pri Prešernu nikakor ni tako preprosto neutajljiv, kakor trdi pisec zgornjega poročila. V večini primerov vsaj, s katerimi je dr. Žigon skušal podpreti svojo teorijo, ta princip ni izveden, kakor je to dokazal prof. Kidrič. Po principu matematične — ali bolje: neke grobe številčne arhitektonike so pisali morda pisci aleksandrinske in drugih dekadentnih dob; pa to niso bili umetniki. Prešeren je po konciznosti in plastičnosti izraza ter po izrednem kompozitorskem daru klasik, ne romantik. Štrnjena logičnost, disciplinirana ekonomičnost, smiselna zgrajenost njegovih pesnitev pa je zavedla nekaj naših prešernoslovcev, da so skušali z neko sila preprosto številčno shematiko prodreti v bistvo Prešernove forme in njegovega celotnega umetništva. Ta shematičnost je zakrivila, da se je marsikateri njegovi pesnitvi organsko in idejno morala delati sila. Vprašanje je namreč, ali se da čuvstvena in idejna proporcionalnost lirične pesmi meriti z istimi merili, kakor produkti likovne umetnosti. Gotovo pa je vsaka umetnina tudi arhitektonsko umotvor. Vsak umetnik se — zavedno ali nezavedno — ravna po principih neke arhitektonike, ki pa je, kakor znanstveniku njegova metoda, docela njegova individualna umetniška last in se v vsaki umetnini podreja čuvstveni in idejni vsebini umotvora. Izločiti vsako apriorističnost naziranja, zrahljati pretogo naprežanje doktrine, odstraniti medsebojna nesporazumljenja, ohraniti si zdrav skepticizem v ljubezni do mistične sile številke kakor tudi v obožavanju čistega razuma pri raziskovanju Prešernovega ustvarjanja — bo naloga bodočih prešernoslovcev. Med njimi, ki naj v sporno vprašanje Prešernove arhitektonike prineso novih važnih in tehtnih osvetljenj, seveda podprtih z dokazi, mora biti tudi mladi pisec, čigar mnenje priobčuje uredništvo zgoraj. — Opomba uredništva.

o Prešernovem ritmu Oton Župančič v Ljubljanskem Zvonu 1917., str. 277 sl., in dr. Ivan Pregelj v Času 1919, str. 214 sl., se je mogoče približati sintetični oznaki Prešernove stilne svojstvenosti. S tega vidika je pričujoča izdaja Prešernovih poezij velik korak nazaj. V nasprotju s svojim uredniškim vodilom sta urednika v drugem delu elegije Dem Andenken des Matthias Zhop nadomestila dve tercini s petimi iz prvotnejše redakcije in tako razdrla Žigonov obrazec. Pirjevec v Uvodu matematične arhitektónike niti ne omenja. Enako se mu ne zdi vredno govoriti o ritmu sploh, tem živcu vsake umetnine, ali o kompoziciji celote Poezije. Zategadelj je knjiga pod višino današnjega prešerno-slovja. Zlasti se vrednost Uvoda krči do brezpomembnosti tem bolj, ker ta Uvod ni pojasnilo svoji zbirki in ker se tudi ne odlikuje po solidnosti, ki je sicer vrlina Pirjevevih spisov. V mislih imam številne netočnosti in vrzeli, od katerih naj le nekatere naštejemo. Ako bi bil avtor pazljivo prebral doktorja Fr. Kidriča Prešernove odklonjene prošnje za advokaturu, ne bi trdil, da je Prešeren veljal za freigeista še z dunajskih let (str. XII). Ni res, da je Prešeren zbolel šele novembra leta 1848. (str. XIII). Janzenistični pokret in njega psevdोजanzenistični odrastki se sploh ne omenjajo, čeprav je govor o ozkosrčni miselnosti tedanje duhovščine (str. XIX./XX.). Sonetje nesreče niso nastali v Julijini dobi (str. XVIII.), ampak pred njo in Prešeren se ni bavil s snovjo za novelo šele po Krstu (str. XXV.), ampak tudi prej, saj piše že 14. III. 1835. Čelakovskemu: «Jest imam že davno eno novelo osnovano.» (Stran 256.) — Z vsebinsko praznoto in miselno mahedravostjo se ujema slog Uvoda, ki je brezoseben in papirnat, deloma nabrekel od nepotrebnih stilizmov in zbroden s tujkami, vse v okusu nemškega znanstvenega sloga iz polpreteklosti. Zadostuje en sam klasično svarilen zgled: «...tu reagira misleč duh pesnika na kompleks vtisov iz zunanjega sveta» (str. XVI.). Sicer pa je jezik korekten motijo le nekateri germanizmi: sklenil svoj spis (str. XXII.), ko se je odigraval boj (str. XXIII.), v nagli zaporednosti (str. XXVIII.). Dosledno se napačno uporablja veznik «nego».

Pirjevec sestavek ne zadovolji kot uvod v ljudsko izdajo, še manj pa more veljati za novo znanstveno formulacijo zastavljene naloge. V zbirki sami pa se močno čuti neskladje med uredniškimi načeli; knjiga je zamišljena kot ljudska izdaja, vendar zamisel ni dosledno izvedena ter se bije s historično rešitvijo problema, na kar je opozoril že Koblar v DS 1929. Pri urejanju pesmi bi se bilo treba opreti predvsem na pesnikovo lastno ureditev. Prešeren sam je prvotno nameraval dodati Poezijam Nameček nemških in ponemčenih poezij. Slovenskih Poezij strnjeno kompozicijo ponovi niz nemških pesnitev, seveda nekoliko manj niansirano, ker je manj nemških pesnitev. Dasi je ta Nameček samostojen in v sebi zaokrožen, ne smemo pozabiti, da je urejen s posebnim ozirrom na Slovenske Poezije. Nujno je torej, da pride v zbirko, ki obsegaj vse Prešernove pesnitve v obeh jezikih, takoj za nedotaknjenimi Poezijami nedotaknjen Nameček. Zakaj tudi kompozicija Poezije je Prešernovo delo, in ne najmanj pomembno. Izdaja, ki to uredbo ruši, ni niti celotna niti pristna. (Ločiti bi smel urednik Nameček od Poezije kvečjemu tedaj, ako bi vso zbirko razdelil na dve glavni skupini: slovenske in nemške pesnitve. Tedaj bi vzel tam Poezije in tu Nameček za osnovo, na katero bi se oslonile ostale pesnitve. Opozorim pa, da je ta delitev nebitvena, ker so Prešernove pesmi po jeziku pač slovenske in nemške, po substanci pa vse — slovenske.)

Pričujoča izdaja hoče biti historično zvesta obnova Prešernovega dela. Urednika sta se držala zadnje pesnikove redakcije, jezika nista nikjer modernizirala. Več Prešernovega duha kot v starinskem jeziku pa je v ureditvi

pesmi. Te pa urednika, žal, nista spoštovala. Odrtgala sta Nameček od Poezij in vmes nagnetla Dodatek slovenskih poezij in še Ljudske posnažene. Pesnikova zasnova celote je s tem razbita, med obe polnorodni Prešernovi zbirki pa je vrinjen neorganični dodatek z večinoma neliterarnimi produkti in ljudske «posnažene», ki so poleg Prešernove umetnosti heterogena sestavina, če odštejemo samostojne Prešernove prepesnitve; te pa niso več ljudske pesmi (prim. Žigon A., Lepa Vida, DS 1927). Hibo pa sta urednika še povečala. V Nameček sta namreč sprejela vse nemške pesnitve, ne da bi za sonetom Wohl ihm, dem fremd gelieben das Erkennen z najmanjšo zarezo zaznamenovala, da se tam neha pravi Nameček, tisti, katerega je hotel Prešeren priklučiti Poezijam. Človek mora biti že učen prešernoslovec, da se znajde v labirintu nemških pesnitev, v katerem zaman iščeš enotnega uredniškega vodila. Med naslovi je popolna anarhija, nekateri so pristni, drugi fingirani, deloma nemški, deloma slovenski, ponekod jih sploh ni. Strani 234 do 240 so ena sama tipografska zmešnjava.

Enotnost knjige rušijo tudi nedoslednosti v ortografiji. Premalo se je upoštevalo, da Prešeren ni sam opravil korektur za Poezije. — Da je Parizina prevod iz Byrona, in sicer fragment, nista urednika nikjer povedala; to zveš le, če slučajno bereš drugo pismo Čelakovskemu (str. 265). — Že drug kritik je opozoril, da to Zbrano delo vendar ne obseza vseh Prešernovih pesnitev. Močno je prizadeta celotnost knjige pri Pismih, ne toliko zaradi izpuščenega postskripta, ampak zlasti, ker urednikoma nista bili dostopni pismi grofu Auerspergu. Tudi tu ureditev ni brezhibna (prim. dr. Fr. Kidrič, LZ 1927, str. 454).

Zunanost knjige je lična in radi priročnega formata zelo prikupna. Vendar je bilo treba marsikaj žrtvovati, da se je obsežno gradivo stisnilo v ozki volumen. Najbolj je trpelo lice sonetov. Ker ni odmerjena vsakemu sonetu posebna stran, bi bilo najprikladneje, da bi prišla dva cela soneta na eno stran; kitice bi urednika lahko opustila in jih označila le s tem, da bi vsak prvi verz strofe pomaknila iz vrste na levo. Strani s soneti bi bile mirnejše in preglednejše.

Knjiga žal ne ustreza vsem literarno kritičnim, filološkim in tipografskim zahtevam ter je zlasti nje enotnost precej omajana, vendar nam je v marsičem dobrodošla. Vredno nadomešča Pintarjevega slovenskega in nemškega Prešerna; pisma so sploh tu prvič zbrana. Uporabnost knjige povečuje pridejano abecedno kazalo naslovov in začetkov. Izpuščene pesmi so povečini tako neznatne, da le lahko govorimo o celotnem Prešernovem delu; težje pogrešamo nekatere važne variante priobčenih pesmi, ki pa so radi omejenega prostora menda morale odpasti.

Končno pa ne smemo zamolčati misli, ki se vsiljuje vsakomur, kdor primerja to Prešernovo Zbrano delo s programom, katerega je v LZ 1927., str. 454 sl., naznanil prof. dr. Fr. Kidrič o izdaji, katero pripravlja za Tiskovno zadruho. Zdi se, da sta si morala urednika ta program skoro prisvojiti in tako ugoditi zahtevam svojega založništva. Neumestno je, pri naših razmerah kopičiti enako ali tudi le podobno zamišljene izdaje pesniških del. Sicer pa programa radi izpremenjenih pogojev ni bilo mogoče dosledno izvesti in znanstveno kritična izdaja Prešernovega dela bo kljub vsemu novost, ki jo težko pričakujemo.

Peter Pajk.

Bogumil Vošnjak: U borbi za ujedinjenu narodnu državu. Utisci i opažanja iz doba svetskog rata i stvaranja naše države. 1928. Naklada Tiskovne zadruge u Ljubljani, izdavačke knjižare Gece Kona u Beogradu i izdavačke knjižare Z. i V. Vasića u Zagrebu.

Z zanimanjem sem začel čitati Vošnjakovo knjigo in z večinoma nezmanjšano pozornostjo sem prebral vseh 400 strani. Tako se je godilo meni, morda zato, ker sem poznal veliko tistih ljudi, ki piše o njih Vošnjak, in tudi sam imel priliko, opazovati njihovo dejanje. Zdi pa se mi, da se ob knjigi ne bo dolgočasil niti kdo drugi, saj se v njej slikajo z dovolj živimi barvami dogodki onih velikih dni, ko se je odločala usoda ne le Slovencev in Jugoslavije, marveč Evrope in sveta.

Kdor bi pa mislil, da bo našel v Vošnjakovi knjigi zgodovino ali vsaj poskus zgodovine «borbe za ujedinjeno narodno državo», bi se seveda motil. Pisatelj sam ga že v predgovoru pouči o vsebini svoje knjige: «Nisam imao nameru, da pišem povest svog naroda, koji je ipak u Svetskomu ratu postigao svoj veliki cilj: Ujedinjenje. Pišem u ovoj knjizi samo o tome, što sam sam doživio, video i radio.» S tega vidika nam more pripovedovati seveda le o nekrvavi «borbi za ujedinjeno narodno državo», ki se je je udeležil sam kot član Jugoslovanskega odbora, teh «naših divnih velikih nacionalnih argonauta» (ki «se biju perom i rečju za naše Narodno Ujedinjenje», kakor so pisale o njih uradne «Srpske Novine» na Krfu (str. 250.). Zato ne beremo v Vošnjakovi knjigi skoro ničesar o jugoslovanskih dobrovoljcih, katerih krvava borba je vsaj do srede 1917. leta edina omogočila Jugoslovanskemu odboru, da se je imel na koga resno sklicevati pri svoji diplomatski akciji. Vošnjakove uvodne opozoritve, ki jo ponavlja tudi v zadnjem poglavju, se moramo vselej spomniti, kadar se nam zazdi, da govori pisatelj vendarle preveč o samem sebi, o lastnih zaslugah in uspehih v zvezi s predmeti, pri katerih so zamolčani ali komaj omenjeni drugi, ki so tudi kaj tvegali in žrtvovali. Vošnjak nam razgrinja zgolj zgodovino lastnega doživetja in udejstvovanja ter osebnih vtisov in pogledov na dogodke in ljudi v oni veliki dobi. Tako pisane knjige se glaje bero kot kake dolgočasne, brezosebne razprave. Če že ni v njih objektivne resnice, bo našel nepristranski zgodovinar dovolj dragocenega gradiva, ki bo po primerjavi z drugimi podobnimi knjigami, spomini, zapiski in nepobitnimi dokumenti mogel izluščiti iz njega zdravo jedro. Zgodovina jugoslovanskega gibanja med svetovno vojno doslej še ni napisana. Jasno je, da mora zatoniti še dosti časa in ž njim bolestne osebne ambicije, razočaranja in očitki narodni «nehvaležnosti».

Ne mislim podajati skrajšane vsebine Vošnjakove knjige; tudi se ne spuščam v podrobno oceno posameznih poglavij. To na ozko odmerjenem prostoru ni mogoče, sicer pa knjiga že zasluži, da se prečita do kraja. Mislim, da se nihče ne bo dolgočasil ob opisu pisateljevega «begstva» iz Avstrije, čeprav «nije bilo romantično» (str. 4.). Nič slabše se ne bero njegovi vtisi iz Benetk, Švice, Rima, Pariza, Londona, Niša, Krfa, Amerike in vseh drugih mest in dežel, ki jih je pisatelj prepotoval, pozornost ne opeša ob opisu ljudi, s katerimi je Vošnjak prišel v dotiko, že zato ne, ker je bila mnogim izmed njih že tedaj ali pozneje dodeljena važna vloga v zgodovini. Vošnjak je često zelo odkritosrčen in pove stvari, ki jih drugi vedo, a jih nočejo povedati, pa je prav, da se zapišejo, preden se pozabijo. Tako je dobro opisal Pašića in razjasnil težave, ki jih je imel z njegovo politiko J. O. in sploh vse jugoslovansko gibanje. Na strani 311. ga razkriva tako-le: «Ako vodimo računa, kojim načinom je svršio nekoliko meseci kasnije Ljuba Mihajlović svoju poslaničku misiju u Washingtonu samo radi toga, pošto je zagovarao u Beloj Kući jugoslovanski program i ne onaj proširene Srbije sa izlazom na more, jasni su nam Pašićevi motivi. Nema sumnje, da su bili članovi (srbske) misije (v Americi) Milenko Vesnić in deneral Rašić dobronamerni ljudi, ali instrukcije su im sigurno bile date u smislu proširene Srbije i ne ujedinjenog jugosloven-

stva.» Marsikdo bo nadalje šele iz Vošnjakove knjige izvedel, da za slovensko vprašanje dolgo časa niso imeli pravega razumevanja ne samo veliki prijatelji Jugoslavije, kot Seaton Watson, marveč spočetka celo češka emigracija ne (str. 252.). Da je bila carska ruska vlada naravnost nasprotna zedinjenju Jugoslovancev, je sicer že znana resnica, ki jo Vošnjak s prav zanimivimi, drastično podanimi razkritji kliče bralcu v spomin. Če vpoštevamo te in druge težave, ki se je moral boriti z njimi J. O. in zlasti njegovi slovenski člani, se ne bomo preveč čudili, da njihovi uspehi niso bili popolni. Posebno slovenski emigraciji v zapadni Evropi in Srbiji ni dosti zameriti, saj ni imela prave podpore niti z doma niti od slovenskih izseljencev v Ameriki. Domovina ni poslala v inozemstvo — z izjemo dr. Gregorina — nobenega politika z avtoritetno in odgovornostjo, čeprav to ne bi bilo posebno težko, vsaj v začetku ne. Vse politično in publicistično delo v inozemstvu je bilo prepuščeno večinoma zelo mladim ljudem — tudi samemu Vošnjaku je bilo šele 34 let, kar pogosto pozablja v svoji knjigi, zlasti tedaj, ko govori n. pr. o le en mesec mlajšem «slovenačkom omladincu Gustinčiču» (str. 104), o «mladom Slepčeviću» (str. 95), o «mladiću poslaniku» v francoskem parlamentarnem odboru za zunanje zadeve (str. 25) itd. Ni čuda, da se je moral Vošnjak pritoževati Trumbiću, «da nas Slovence izoliraju na umetan način» (str. 91). V takih razmerah je slovenska emigracija še dosti storila, posebno Vošnjaku gre priznanje za intenzivno in zelo razsežno delo. Ali pa se mora to priznanje dati natančno v taki obliki, kakor se želi v Vošnjakovi knjigi, je druga stvar. Mislim, da nihče nima pravice zahtevati kakršnekoli nagrade, če je delal za narod. To je bila prav za prav njegova dolžnost. Te ugotovitve ne izpremeni dejstvo, da drugi niso vršili svoje dolžnosti. Plačilo je v zavesti, da je človek o pravem času na pravem mestu storil, kar je storiti mogel. Ponosen človek se ne bo neprestano skliceval, da je žrtvoval «celu svojo egzistenciju, ceo svoj imetak» (str. 211). Še tisti, ki je za narod tvegati življenje, ne bo govoril o nehvaležnosti naroda in o «menici, koja nije bila nikad honorirana od onih, za koje se radilo», čeprav se njena vrednost ne da izraziti «u našoj današnjoj moneti», kot na strani 51. Tem manj okusno je, ako se pritožujejo ljudje, ki so tvegali denar, zato pa so jim bile prihranjene vse vojne grozote in nevarnosti. Zlasti pa je nelepo, če človek v povzdigovanju lastnih zaslug in žrtev dela krivico komu drugemu, čigar zasluge in žrtve niso bile nič manjše.

V mislih imam pokojnega Supila. «Taj veliki politički duh», kot ga izjemoma enkrat označuje Vošnjak na strani 104., je silno slabo odrezal v tej knjigi. Ne bom navajal, kako je naslikan v «portretih članov J. O.», kjer je poleg Meštrovića še najbolje opravil naš dr. Niko Županič. Govoriti hočem o Supilovem političnem delu v emigraciji, ki je prikazano docela nepravilno. Že na strani 8. beremo: «U opšte ne verujem, da se Supilo toliko trudio tumačiti tršćansko pitanje, pošto smo se kasnije uverili, da mu nije bio posve prihvatljiv ni jednokopravni položaj Slovenaca.» Ko se je upiral izročiti Vošnjakove slovenske spomenice velesilam, je baje Supilo bil «tako neoprezan, da je kazao: za Hrvate imaju Velike Sile još smisla, a šta se tiče Slovenaca, sve je svršeno» (str. 55). V poglavju «Borba između Franja Supila i J. O.» pa se spomenici, ki jo je Supilo izročil angleškemu zunanjemu ministru Greyju, njegovemu poudarjanju Hrvatske, njegovi separatni akciji in izstopu iz J. O. pripisujejo nameni, ki jih Šupilo nikdar ni imel. Supilo ni bil nikak nasprotnik Slovencev, tudi ne hrvaški separatist. Nasprotno je resnica, da je bil ta izredni politični duh eden izmed onih, ki so se najbolj zavzemali za usodo Slovencev in za njihovo pritegnitev v skupno jugoslovansko državo. To je dokazal v Petrogradu, v svoji «jurnjavi za sadržinom londonskog pakta

od jednog kraja Evrope do drugoga», to je dokazal v Nišu, kjer je poudarjal, da zahtevajo Hrvatje vstop Slovencev v Jugoslavijo kot *conditio sine qua non*. S svojo spomenico je prišel na dan, da paralizira Pašičevo samosrbsko politiko, ki jo je opazil tudi Vošnjak, saj pogosto govori o njej, in s tem pokaže Pašiču, da lahko Hrvatje ubero tudi druge strune, če ne bo začel iskrene jugoslovanske politike. Supilova separatna akcija ni oslabilila J.O., marveč mu utrdila stališče. Kdo ve, ali bi prišlo brez nje tako kmalu do Krfske deklaracije? Supilo se je žrtvoval, žrtvoval je sebe in svoj trenutni politični ugled. Danes pa je čas, da se mu neha delati krivica. Veliki Dubrovčan je bil po mojih mislih najdalekovidnejši med člani J.O., morda edini državnik med njimi. Njegova prerana smrt je bila težka izguba za jugoslovansko akcijo. Kdor je poznal njegovo kritičnost, je prepričan, da ne bi podlegel wilsonski psihози, ki ji je podlegla z J.O. tudi prva narodna vlada v Sloveniji in ki je nas Slovence stala Koroško in Notranjsko. J.O. je manjkal človek s širokim obzorjem, z zadostno avtoriteto in požrtvovalnostjo, ki bi tvegala tudi nepopularnost ali celo sovražnost naroda, samo da z odločnostjo reši, kar se rešiti da. Potem bi bile Vošnjaku prihranjene ugotovitve kot ta-le: «Wilsonova demokratska načelnost i vera u njegovu snagu bio je razlog što smo toliko vremena odgadali rešenje jadranskog pitanja. Sa Italijom došli bi pre jeseni 1920. lakše do jednog sporazuma, koji bi bio kud i kamo bolji od Rappalla» (str. 169). Potem bi morda kaj bolj zalegel Županičev «nezaboravni telegram, kojeg je poslao našoj vladi u januaru 1919. godine u Beograd, čim je saznao, da je učinila naša vlada tu apstruznu pogrešku, što je imenovala Žolgera, bivšeg ministra cara Karla, delegatom na konferenciji mira u Parizu» (str. 41).

Vošnjak je svoje spomine napisal v srbohrvaščini, najbrž zato, da bi bili pristopni večjemu številu bralcev. Rabi latinico in ekavščino, interpunkcijo ima navadno gramatično. Včasih se poslužuje bolj tipičnih beograjskih, drugič bolj zagrebških, dostikrat neknjiževnih izrazov. Slog pa je precej nov. Slovensko poreklo pisateljevo se ne da zatajiti, Upam, da mi V. ne bo zameril, če omenim par jezikovnih posebnosti iz njegove knjige. Človeku se pogosto zazdi, da hoče pisatelj ustvariti nov, skupni jugoslovanski jezik. Elemente zanj pobira z vseh strani Jugoslavije. Ne bi pa rekel, da ima pri tem zbiranju vedno enako srečno roko. Ni mi na primer razumljivo, kaj ima proti črki *h*, ki uživa stare pravice v slovenščini in tudi iz srbščine in hrvaščine ni še čisto iztrebljena. Ali je Vošnjak res bolje storil, da se je staremu Pašiču «*zafalio*» (str. 67), namesto da bi se mu preprosto »zahvalio»? Ali je «*odma*» (str. 168) razumljivejše kakor pa, če mu privoščimo «*h*» na koncu? «*Fala Bogu*» (str. 253), vsi srbski in hrvaški pisatelji še niso tako varčni! Sicer pa sam Vošnjak ni vselej enako skop s črkami in zlogi, saj pozna oblike: «*ncimadu*» (str. 167), «*Habsburgovski okvir*» (str. 369) in «*Habsburgovska velesila*» (str. 146), «*svešteništvu*» (str. 179) namesto: «*nemaju*», «*habsburški*», «*sveštenstvo*». Jezikovna ocena Vošnjakovega dela je sicer zaveda hrvaških in srbskih kritikov, vendar pa mislim, da izrazi kakor: «*obratiti tumbu*» (str. 295), «*argatovati*» (str. 398), «*dripac*» (str. 352), «*glavna kvartira*» (str. 24) ne spadajo v knjigo tako resne vsebine, kot je Vošnjakova. Takih izrazov bi se pisatelj lahko brez škode «*kurtalisao*» (str. 126).

Vladislav Fabjančič.

Miha Maleš: Rdeče lučke ali risbe o ljubezni. Tiskala Jugoslovanska tiskarna, Ljubljana 1929. Samozaložba. Str. 110.

Maleševe «*rdeče lučke*» — naslova ne razumem — so povest prve ljubezni mlade deklice v risbah, ki naj v neki miselno urejeni zapovrstnosti ponazoré

njeno erotično doživljanje in tragiko njene ljubezni («Konec»). To je bistveni del vse knjige, ki mu je Maleš pridodal še dodatek, ki pa se vsebinsko ne veže s prvim delom ter trga enotnost zbirke.

Nad vse zanimiv pa je predvsem uvod, kjer se je Maleš kot človek in slikar razgalil do duha. Značilen zanj je že osladni prvi del uvoda, kjer hoče doumeti deklico našega časa z banalno vsakdanjostjo z ulice ali s frizerskimi posebnostmi: ogledalom, sobico in albumom. O psiholoških spoznavah ni besede. V drugem delu pa je nagromadil v eni sapi celo galerijo dnevnih fraz, malo-meščanskih teorij in krilatice neresnežev v umetnosti. Pogrel je znova do neslanosti obrabljeno frazo o današnji dobi «stroja, filma, aeroplana, radija in kolektivnega človeka» (str. 15), ki zahteva od slikarja, da ne slika «za stene stanovanj posameznikov, ali za galerije», ampak za stotisoče. (Tega našega časa nisem zapazil v Maleševih lučkah, ne aeroplansko-radijsko-kinematografske dobe, ne risanja za stotisoče!) Močno neresen in plehek je njegov pojem o umetnosti. Poplitvanje umetnosti v masne instinkte. Groba fraza je namreč, da je umetnost za vse. Tudi galerije niso za vse in ne muzeji. Maleš hoče narediti iz slikarstva umetno dražilo proti spanju, «razvedrilo uradniku, ki zvečer zeha (!) v kavarni» (str. 14). Višek njegove visoke teorije pa je miselni nonsens: «Slikarstvo ni več časovno, je iluzivno in abstraktno. A grafika je časovna (!), splošna in kolektivna.» (Str. 14.) Ali Maleš res veruje, da je znak prave umetnosti časovnost, splošnost in kolektivnost? Koliko pitkosti — in nejasnosti! Res, kolektivni pojmi o umetnosti. Druga posebnost Maleševe teorije je «pajac»-impresionizem, ki se ga bogvedi čemu boji. Ali more Maleš pozabiti na brata Kralja, Jakaca in druge? In sploh je govoriti o impresionizmu smešno, še bolj se spotikati obenj; tudi zavoljo «razpoloženja» (!) ne. Konec teorije je «na obzorju mlad človek s čisto linijo in čisto formo» (str. 15.). Čiste linije in čiste forme ne razumem.

Vsebinsko ne pove Maleš v ciklu svojih risb ničesar svojega in lastnega, ker ni nikjer segel globlje v snov mladostne erotike, ampak jo je karakteriziral z blede sentimentalnostjo in nad vse banalnim Koncem. Ni iz te erotične snovi ustvarjal, ampak nizal risbo ob risbo brez celotnega doživetja snovi. Kako je Masereelov cikel «Die Sonne» poleg drugih močnejši ravno v glavnem motivu vseh lesorezov. Pesem iz «Šikinga» in oba Gradnikova prispevka — ki jih je uvrstil pred risbe radi ustvaritve «razpoloženja» (!) — ne harmonirajo z risbami niti po vsebini niti po njih tonu. Čudno, da Maleš tega ni občutil, ko je jemal za uvod pesmi preteklih stoletij.

Značilnost Maleševega izraza je primitivnost, enostavnost linij in preprostost forme, kar utegne učinkovati prijetno, se pa večkrat sprevrže v maniho, ki dobi stalne izraze in se poenostavi do neužitnosti. Maleševe risbe so vse po večini nerazgibane in linije so hladne. Moti me tudi njegova ornamentika, ozadje večine slik brez vsebinske zveze s celoto, kjer prehaja v tgračkanje in norčevanje (n. pr. risba 51. — srce, r. 45, 51 i. dr.), nenehno ponavljanje istega motiva v varijantah (vaza, roža, pokrajina v ozadju, jate ptičev itd.). Obrazi njegovih žensk so vsi uliti po istem kroju, brezizrazni, oči so prilepljene na obraz in geste teles in udov so po večini brez življenja, nerazgibane. Zato je prvi del močno monoton. Poza oseb je v večini slučajev sedeča (29, 41, 56 itd.) ali pa so nekje v zraku (27, 51, 55, 55, 57, 45, 45 itd.). Proti telesu nagnjena glava je Kraljev motiv (27, 51, 41), Sen (55) me pa spominja Meštrovića. Celoten cikel o ljubezni pa ni nič vroč, nič žhteč, v njem ni nič opojno erotičnega, ampak vse medli v nejasni sentimentalnosti ali pa celo brezizraznosti in nepomembnosti. Niti ni Maleš tu «lirik-poet» (Stelč v Domu in Svetu), ker ne zgrabi. Prijetne risbe v prvem ciklu so: Vest v pismu (41), Srečanje (57) in

Zaupanje (65), dočim so Pričakovanje (25), Tožba (51), Presenečenje (59), Sanje in še nekaj drugih poleg Konca (73) nemogoče.

V dodatku je nekaj močnejših, kjer pokaže Maleš svojo spretnost, n.pr.: Mlada mati I. (85), 100 Din (95), Mlada mati II. (95) in Portret gđc. X. (97). V avtoportretu pa je Maleš pokazal svoj duševni profil v blazirani gesti roke pred usti.

Maleševa ciklična zbirka risb ni upravičena, kljub temu, da je novost. V njej nisem našel zajete ne «one strani življenja, v katerem (!) danes živimo», ne umetniškega izraza življenja sploh, ampak enodnevno hlastanje za prazno razblinjenostjo in puhlostjo. O tem me je prepričala poleg uvoda tudi ovojna stran, kjer Malešu ni bilo za resnico, ampak za reklamo, čeprav jo dela kak Delak. V Malešu ne vidim «kmečko sentimentalnega srca sredi hrupnega vrveža velikega mesta (!)», niti ne pristno slovenskega občutja, saj je marsikaj iz mlajše Francije. Dvoje je v primitivnosti — ali naivnosti ali degeneracija in infantilnost. Maleš ima talent, kar pa še ne odloča. Anton Ocvirk.

Alojzij Peterlin-Bátog: Pot za goro. Pesmi. Tiskala tiskarna bratov Rumpretov v Krškem. Samozaložba 1929. Str. 52.

Alojzij Bátog je človek iz pretekle generacije. Razodeva ga vsak verz v zbirki. Šel je mimo razgibane četvorice, da se mu komaj malo pozna Kette (Sonet trenutka). Zato nekam čudno dirne človeka, ko naleti med novejšimi zbirkami po večini mlajših pesnikov na zastarelo in okorelo pesniško zbirko, ki ima komaj naslov dober. — Zbirka obsega nad trideset pesmi, ki so pisane v osladni in obrabljeni dikičiji, v medlih nefiguralnih izrazih in v sentimentalni melanholiji človeka, ki ne živi v sebi globoko, doživlja svet v preozkem obsegu in mu je umetnost v bistvu tuja, dasi ima verzifikatorski čut. Med rispeti — Bátogu baje najbolj priljubljeno obliko —, med pesmimi v tempu in občutju narodne popevke (Oj, dekle, str. 24., Nagajivka 55, Mladost 54) buti modernizirana Vojna balada s svojo narejeno pompoznostjo in učinkuje smešno. Domo-rodni buditeljski ton koroških pesmi in erotične Prekmurke so spominski verzi. «Kam», neka reflektivna filozofsko naivna pesem, pa je igračkanje. — Vsebinsko prazen in oblikovno nerazgiban je Bátog v svoji zbirki. Utegne pa biti njegovim znancem in prijateljem prijetna spominska knjiga.

Anton Ocvirk.

Borisav Stanković: Dela. («Iz moga kraja.» Beograd 1928. — «Gazda Mladen.» «Pevci.» Beograd 1928. — «Moji znanci.» Beograd 1928. — «Pod okupacijom.» Beograd 1929.)

Štirje novi zvezki Stankovićevih zbranih spisov. S četrtim, ki je v tej izdaji sedmi, je zbirka po vsej verjetnosti zaključena, če ne izide studija o Stankoviću, ki bi jo močno izpopolnila, bibliografija in nemara še važnejša korespondenca. Pomanjkljivosti te izdaje sem že grajal na tem mestu (glej LZ. 1928, str. 654 do 656). Naj pripomnim samo to, da so v teh zvezkih urednikove prepotrebne opazke malce obilnejše in da je kot urednik podpisan D. Kostić.

Medtem ko so se v prvih treh zvezkih ponatisnili spisi, ki jim je dal avtor dokončno obliko in ki so (izvzemši «Tašano») izšli za njegovega življenja v samostojnih knjigah, so štirje nadaljnji zvezki prava podoba nemirnega, notranje raztrganega, vase zagrizenega in nestalnega Borisava Stankovića. Zbirki «Iz moga kraja» in «Moji znanci» vsebujeta ponatise novel in črtic, ki so izšle v raznih časopisih in časnikih, večidel po l. 1906. do l. 1924. Ti sestavki so precej neenake vrednosti, vendar tudi najmanj izpiljeni še vedno očitujejo Stankovićevo originalnost in pripovedniške sposobnosti. «Gazda Mladen» in «Pevci» sta dva nedovršena romana. Oba je pisal avtor z veliko ambicijo, tudi

z notranjo ljubeznijo, a z nestanovitno voljo in po vnanjih dogodkih oslabljeno močjo. «Pevci» so izhajali l. 1906./1907. v «Delu»; Stanković jih je prekinil zaradi tega, ker se je bil sprl z redakcijo. Poslej jih je nekajkrat skušal nadaljevati, toda dovršil jih ni nikdar več. Prav za prav je nedovršena tudi «Nečista krv», dasi se to ne opazi zlahka. Vse delo tega pisatelja, ki je imel med Srbi največ originalnosti in talenta, je nekak torzo, ki je na nekaterih mestih mojstrsko izoblikovan, na drugih pa nas skoraj žali s sirovim, neobdelanim kamenjem in s skicami, ki so ostale zgolj zasnove samoniklega duha, mukoma iščočega adekvatnih form svojemu notranjemu zapletenemu doživljanju. Stankovičeva duševna drama nam ostaja še preveč zagrnjena, da bi jo mogli doumeti.

Knjiga «Pod okupacijom» je vzbudila v beograjski javnosti največ hrupa in težkih napadov na pisatelja, ki se ne more več braniti. Tu so natisnjeni rokopisi iz njegove zapuščine in ponatisnjeni listki, ki jih je objavil med svetovno vojno v «Beogradskih Novinah», listu, ki ga je izdajala avstrijska okupacijska oblast. Stanković se je l. 1919. bavil z mislijo, da bi bil sam izdal spomine na okupacijo. Tudi tega načrta ni uresničil in dve leti po smrti so ti spisi, ki ne presegajo beograjskega ambienta, povzročili pri prizadetih osebah popolno revizijo mnenj o Stankoviću. Knjiga je mučna obsodba nekaterih beograjskih družabnih plasti in uglednih oseb, eden izmed dokumentov vojne psihologije. Ko bo bolj raziskano notranje življenje Borisava Stankoviča, ko bo njegov človeški karakter očiščen osebnih predsodkov in anekdotične navlake, bo tudi jasnejše, koliko iskrenosti in človeške toplote je v teh zagrenelih zapiskih pisatelja, ki se je moral pod sovražno okupacijo v najtemnejših dneh svoje domovine boriti za vsakdanji kruh in gledati moralne drame svojih rojakov. Tudi ti spomini kažejo, da so pritekli iz peresa, ki ga je vodil težak, mračen duh. Stilistično so precej površni, ponekod neizdelani in tudi vsebinsko nedovršeni. Gradivo, ki je zaostalo v rokopisih ali je bilo natisnjeno v čisto posebnih razmerah, pod nenormalnim pritiskom časa in okolja. Urednikove opazke na koncu povedo le najnujnejše, imenski register in Stankovičeva slika iz l. 1916. pa tudi na zunaj ločita to knjigo od prejšnjih zvezkov.

Vzlic vsej tehnični in redakcionalni nepopolnosti je izdaja zbranih spisov Borisava Stankoviča dogodek na srbskem knjižnem trgu, kjer so izdaje zbranih spisov domačih pisateljev redke pojav. Najnovejša «Biblioteka savremenih jugoslavenskih pisaca» si je zastavila baš v tej smeri lep program. Veselilo nas bo, če bo znatneje prekosila primitivno izdajo Stankovičevih zbranih spisov.

B. Borko.

K R O N I K A

Dve zanimivi kolaboraciji. V svetu literarne duhovne tvorbe srečujemo često enotna dela, podpisana od dveh avtorjev, ki jima brez njiju izpovedi nikakor ni mogoče določiti, kako sta kot poedinca sodelovala pri zasnovi in nastanku umetnine.

Francosko slovstvo preteklega stoletja nam je dalo lep zgled stvariteljskega sodelovanja v dveh znamenitih realistih, v bratih Julesu in Edmondu de Goncourt. V kolaboraciji sta napisala najprej več knjig o francoski družbi za revolucije, o ženi v 18. stoletju in o intimnih portretih iz iste dobe. o Mariji Antoineti, ljubicah Ludvika XV. in pa več študij o upodabljači

umetnosti svoje domovine in daljne Japonske. Nato sta izdala celo vrsto vplivnih romanov, tako roman Renée Mauperin (ki ga imamo tudi v slovensščini), Germinie Lacerteux, Manette Salomon, Soeur Philomène in druge. Nihče ni mogel najti ključa za razrešitev skrivnosti njiju sodelovanja.

Po smrti mlajšega Julesa (1850—1870) je Edmond (1822—1896), ustanovitelj Akademije Goncourtov, za več let utihnil in nato v romanu «Frères Zemganno», v katerem ganljivo naturalistično opisuje dva ciganska cirkuška brata, Giannia in Nella, umetnika na trapezu, razkril misterij sodelovanja s pokojnim Julesom. «Gianni (starejši brat) donnait une large part à la réflexion et à l'action de la cervelle ... Nello (mlajši brat) était l'arrangeur, le trouveur de jolis détails, le pareur, le fioritureur de ce qu'inventait de faisable son frère...»

Pred nedavnim pa je zadivilo vse poznavalce francoske literature odkritje slovstvenika Huberta Dhumeza, ki je najprej v predgovoru h knjigi «La veine d'argile» pisatelja Paula Arènea (1928) in pozneje v nekih člankih razodel in s citati iz korespondence dokazal in podprl, da znamenita zbirka «Lettres de mon moulin» ni samo delo Alphonsea Daudeta, ampak da je po večini nastala iz kolaboracije — z zgoraj omenjenim Paulom Arèneom.

«Pisma iz mojega mlina» (Slovenci jih imamo v večinoma šepavih prevodih, raztresena po vseh naših dnevnikih), te drobne literarne umetnine iz čudežne Provanse, torej niso samo delo Daudetovo, pod čigar naslovom so se razširila po vsem svetu in v vse jezike, ampak tudi delo Paula Arènea, malo znanega francoskega pokrajinskega pisatelja-Provansalca (1845—1896), ki je sam napisal še mnogo novel, zgodb in črtic, tako povesti Jean des Figues, La Chèvre d'or, Dominie, La Gueuse parfumée in več drobnih zbirk, katere vse profesor Fortunat Strowski označuje za «vrais chefs-d'oeuvres pour la limpidité gracieuse du récit, la fraîcheur de l'émotion et la grâce du style».

Oba pisatelja, Daudet in Arène, sta si bila prijatelja. Spoznala sta se že leta 1865. in sta ostala v tesnih odnošajih prav do Arèneove smrti (Daudet je umrl eno leto pozneje). Sodelovati sta pričela leta 1866. (18. avgusta tega leta je v časopisu Événement izšlo prvo «pismo iz mojega mlina»), podpisovala sta se: Marie—Gaston, psevdonom je vzeta iz Balzaca. Pisma so izhajala tri leta, v neenakih presledkih. Počenši s šestim, je Daudet signiral sam, s polnim imenom, pozneje je vse črtice sprejel v definitivno edicijo svojih del, tudi prvih pet.

Oče Tartarina je sicer že v članku «Histoire de mes livres» zapisal, da je imel sodelavca «qui, tout jeune, venait de débiter à l'Odéon par un petit acte étincelant d'esprit», toda doslej se ta izjava nikomur ni zdela kaj važna.

Tudi Paul Arène omenja v časopisu Gil Blas (decembra 1885.): Ker je treba v našem stoletju, ki tako vneto išče točnih dokumentov, povsod postaviti piko na i in govoriti v številkah, pribijmo enkrat za vselej, da potem ne bomo več izgubljali besed, da je približno polovica 25 novel ohranjenih v končni izdaji, najino skupno delo ob isti mizi... Vsak zase sva tehtala stavek, preden sva ga izročila papirju... (navajam po Nouv. litt., 20. oktobra 1928.).

Omenjeni Dumez je svoje odkritje o tej zanimivi kolaboraciji podprl tudi z nekaterimi citati iz Daudetovih poznejših pisem Arèneu. Za znane črtice L'Arlésienne, La Chèvre de M. Séguin in Nostalgies de Caserne je sodelovanje dokazano. Ostale bodo oddelili filologi s primerjanjem sloga.

Pavel Karlin.

Fran Kralj: Vaška slika

Nove knjige

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

- Bevk France**, V zablodah. Roman. Ljubljana. Slovenska matica. 1929. 223 str. (Knezova knjižnica, XXIII. zvezek.)
- Dobersšek Karel**, Vpliv socijalnih razmer na razvoj otroka na Prevaljah. Ljubljana. Slovenska šolska matica. 1929. 118 str.
- Dolenec Ivan**, Iz poslednjih let Krekovega življenja. Ljubljana. V komisiji Nove založbe. 26 str. (Posebni odtisk iz «Časa», I. XXIII.)
- Dukić Ante**, Somárove zápisky. Preložil Vojtech Mierka. Košice. 1928. «Slov. východ. 185 str.
- Feigel Damir**, Na skrivnostnih tleh. Trst. «Luč.» 1929. 120 str.
- Griša**, Listič iz angleške lirike. Ljubljana. Samozaložba. 1929. 75 str. Cena 20 Din.
- ***Gunduličev Osman**. Preradio u roman Dušan Bogosavljević. Beograd. S. B. Cvijanović. 1929. 223 str. Cena 25 Din.
- ***Jevtić Borivoje**, Tabašnica. Kronika jedne ulice. Beograd. Štampa grafičkog zavoda «Mokerije». 1929. 51 str.
- ***Kašanin Milan**, Zaljubljeni. Beograd. «Narodna Misao.» 1928. 157 str.
- ***Košutić Radovan**, San male Vide. Beograd. S. B. Cvijanović. 1928. 73 str. Cena 12 Din.
- Kraigher Al.**, Kontrolor škrobar. Přeložil Bohuš Vybíral. Roman I. a II. díl. V Olomuci. R. Promberger. 1928. 276 in 311 str.
- Maleš Miha**, Rdeče lučke ali risbe o ljubezni. Ljubljana. Samozaložba. 1929. 110 str. Cena 40 Din.
- Pesmarica slovenska**. Zbirka najpriljubljenejših narodnih in umetnih slovenskih pesmi. Uredil A. B. Celje. 1928. Goričar & Leskovšek. 420 + XXII str. Cena 40 Din.
- Reymont Wl.**, Kmetje, I., Jesen. Poslovenil Joža Glonar. Ljubljana. Slovenska matica. 1929. 259 str. (Prevodi iz svetovne književnosti, X. zvezek.)
- Roš Fran**, Medved Rjavček. Celje. Brata Rodè in Martinčič. 1929. 108 str. Cena 18 Din.
- Sienkiewicz H.**, Na polju slave. Ljubljana. Jugoslovanska knjigarna. 1928. 292 str. Cena broš. 28, vez. 40 Din.
- ***Stanković Borisav**. Pod okupacijom. (Dela Borisava Stankovića.) Beograd 1929. Štamparija «Davidović» Pavlovića i druga. 318 str. Cena 40 Din.
- Šuklje Franjo**, Iz mojih spominov. II. del. Ljubljana. Jugoslovanska knjigarna. 1929. 204 str. Cena broš. 70 Din.
- Vales Alfonz**, Učna snov iz živalstva in somatologije. Ljubljana. Slovenska šolska matica. 1928. 120 str.
- Vašte - Burgerjeva Ilka**, Umirajoče duše. Zgodovinski roman iz baročne Ljubljane. Ljubljana. 1929. Tiskovna zadruga. 220 str. Cena broš. 52, vez. 62 Din. (Prosveti in zabavi, 23.)
- Zpěvák F.**, Učbenik češkega jezika. Za Slovence priredil J. Orožen. Ljubljana. Jugoslovanska knjigarna. 1928. 178 str. Cena 50 Din.
- ***Žic-Klečić Ivo**, Večiti gresi. Negotin. Živ. Lj. Jakovljević. 1928. 104 str.

Jakopičev jubilejni zbornik

je izdal za 60letnico mojstrovo Ljubljanski Zvon
v redakciji Frana Albrechta.

Zbornik obsega nekaj zanimivih Jakopičevih spominov, članke in
prispevke Otona Župančiča, dr. Izidorja Cankarja, dr. Fr. Mesesnela,
Juša Kozaka, dr. Ferda Kozaka in A. Podbevška.

Zborniku so pridejane več- in enobarvne reprodukcije najboljših
Jakopičevih umotvorov.

Zbornik velja broširan 110 Din, elegantno vezan 140 Din.

Naročila na Zbornik sprejema
knjigarna Tiskovne zadruga
v Ljubljani, Prešernova ulica št. 54.

Najnovejše knjige Tiskovne zadruga v Ljubljani.

Shakespeare-Župančič: Ukročena trmoglavka.

Komedija v 5 dejanjih.

Broširana knjiga velja 36 Din, vezana 46 Din.

Ilka Vaštetova: Umirajoče duše.

Zgodovinski roman iz baročne Ljubljane. Umetniško delovanje
časti in denarja žejnega Robbe in tragična ljubezen slikarja Men-
cingerja do Robbove žene Zike sta glavna motiva zanimive povesti.
Broširana knjiga velja 52 Din, vezana 62 Din.

Nansen Fridtjof: V noči in ledu. s slikami.

Potopis znamenitega polarnega raziskovalca Nansena, ki je tri
leta nepretrgoma taval po večnem snegu in ledu v borbi z naj-
hujšimi naravnimi elementi. Prava moderna robinzonada.
Broširana knjiga velja 36 Din, v platno vezana 46 Din.

**Lapajne dr. Stanko: Mednarodno in med-
pokrajinsko pravo kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev.**

Broširana knjiga velja 180 Din, v platno vezana 200 Din.

**Pirkmajer dr. Otmar: Zakon o državljanstvu
z razlago.**

Uredba za izvrševanje zakona, določbe mirovnih pogodb, med-
narodne konvencije, druge dosedanje zakonske določbe glede
državljanstva, oz. domovinstva in zakon o manjšinah.

Vezana knjiga velja 80 Din.

Šamotna tovarna v Celju

Prva in edina specialna industrija šamotne in
dinas opeke in malte

Tovarna volnenih odev v Celju

Novo osnovana
Izdeluje pristno volnene koce in druge odeje

„Merkur“ Peter Majdič v Celju

Veletrgovina železnine
Priporoča svojo bogato zalogo vsakovrstne železnine

Knjigarna in trgovina z muzikali-
jami in umetninami

Goričar & Leskovšek Celje, Kralja Petra cesta št. 7

ima vedno v zalogi odlična književna
dela raznih narodov, zemljevide, mu-
zikalije ter razglednice. Dobavlja in
dostavlja vsakovrstne časopise
tu- in inozemstva

Umetniški grafični zavod

DELNIŠKA TISKARNA

D. D. V LJUBLJANI

Brzjavni: Deltisk Miklošičeva cesta 16 Telefon št. 2132

Sodelujejo prvovrstni strokovnjaki in umetniki

Izvršuje:

vsakovrstne tiskovine, časopise, knjige, revije,
barvotiske, slike, vrednostne papirje itd.

Tisk iz vzdolbine v bakru

Posebni oddelek za izvrševanje originalnih risb
in slik za reklamo, vrednostne papirje, ilustracije,
umetniško opremo tiskovin itd.

Ali **SLOVENSKE**
že **PISATELJE**
imate

ki jih izdaja

**TISKOVNA ZADRUGA
V LJUBLJANI**

Izhajajo broširani, v platno vezani in v
polfrancoski vezavi

Ali ste že plačali
članarino

za

VODNIKOVO DRUŽBO

za leto 1929.